

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PEDAGOGIKY**

**METODY PRO PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ NA ZÁKLADNÍCH
ŠKOLÁCH V PLZNI**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Menclová
Speciální pedagogika

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Soukupová, Ph.D.

Plzeň, 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 26. dubna 2023

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Pavle Soukupové, Ph.D. za odborné konzultace, metodickou pomoc, podněty a připomínky při zpracování mé bakalářské práce. Poděkování patří také mé rodině a partnerovi Janu Kleňhovi za nekonečnou podporu při mém studiu. V neposlední řadě patří mé poděkování všem respondentům, kteří byli ochotni mi poskytnout své zkušenosti.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	2
ÚVOD	3
1 ETOPEDIE JAKO SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÁ DISCIPLÍNA	4
2 PORUCHY CHOVÁNÍ.....	6
3 ZÁŠKOLÁCTVÍ	9
3.1 DEFINICE ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	9
3.2 VÝSKYT ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	10
3.3 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ	10
3.4 DOKUMENTY K ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	11
3.5 PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	13
3.5.1 Primární prevence.....	13
3.5.2 Sekundární prevence.....	15
3.5.3 Terciární prevence.....	15
3.5.4 Dokumenty k prevenci na školách	15
3.5.5 Prevence rizikového chování v Plzeňském kraji.....	17
3.5.6 Postupy pro prevenci záškoláctví.....	18
3.6 AKTÉŘI V PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	19
3.6.1 Školní poradenské pracoviště.....	19
3.6.2 Školní metodik prevence.....	19
3.6.3 Výchovný poradce	20
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	23
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU	23
4.2 METODY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	24
4.3 VÝZKUMNÁ STRATEGIE	25
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK.....	27
4.5 ANALÝZA DAT Z DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	28
4.5.1 Část 1: Výskyt záškoláctví	28
4.5.2 Část 2: Prevence na škole	30
4.5.3 Část 3: Financování prevence	32
4.5.4 Část 4: Osobní zkušenosti	33
4.6 ANALÝZA DAT Z ROZHovorŮ.....	36
4.6.1 DVO1: Jak se vyvíjí výskyt záškoláctví na ZŠ v Plzni	37
4.6.2 DVO2: Jaké preventivní programy na záškoláctví jsou využívány?	41
4.6.3 DVO3: Jaké metody pro prevenci záškoláctví se jeví jako nejúčinnější?	46
4.6.4 Další doporučení pro praxi od respondentů rozhovoru	49
4.7 SHRNUtÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	51
4.7.1 Shrnutí dotazníkového šetření.....	51
4.7.2 Shrnutí šetření pomocí rozhovoru	52
4.8 DOPORUČENÍ PRO PEDAGOGICKOU PRAXI.....	53
ZÁVĚR.....	54
RESUMÉ	56
SEZNAM LITERATURY	57
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ	62
PŘÍLOHY	I

SEZNAM ZKRATEK

ČŠI – Česká školní inspekce

MKN-10 – 10. revize mezinárodní klasifikace nemocí

MPP – Minimální preventivní program

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

ŠMP – Školní metodik prevence

VP – Výchovní poradce

ZŠ – Základní škola

Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje problematice prevence záškoláctví na základních školách v Plzni. Téma bylo zvoleno na základě mých osobních zkušeností z praxí, kde jsem se naučila, jak je důležité věnovat dostatečný prostor pro prevenci nežádoucího rizikového chování. Toto téma považuji za aktuální a velmi důležité, protože snížit prevalenci záškoláctví může mít dlouhodobé pozitivní dopady jak na budoucí život a uplatnění dětí s těmito problémy, tak na dlouhodobý růst celé společnosti.

Teoretická část bakalářské je zaměřena na ukotvení tématu do kontextu speciální pedagogiky pomocí teoretických východisek s oporou o odbornou literaturu. Jsou zde vymezeny pojmy etopedie a poruchy chování. Největší prostor v teoretické části je věnován záškoláctví, jeho výskytu, příčinám a dokumentům, které se k tomuto jevu vztahují. Dále jsou uvedeny možné způsoby prevence záškoláctví a také jaké možnosti má v prevenci rizikového chování město Plzeň. Následuje popis role školních poradenských pracovišť, jejich metodiků prevence a výchovných poradců, kteří jsou hlavními účastníky při nastavování prevence záškoláctví na základních školách.

Empirická část bakalářské práce se věnuje zmapování situace rizikového chování záškoláctví na základních školách v Plzni. Ve výzkumu bylo zjišťováno, jak se vyvíjí výskyt záškoláctví na základních školách v Plzni, jaké programy pro prevenci záškoláctví jsou nejčastěji využívány a jaké metody pro prevenci záškoláctví se jeví metodikům prevence nebo výchovným poradcům jako nejúčinnější na základě jejich zkušeností. Jako výzkumné metody byly použity metody dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů.

V závěru práce jsou shrnuty výsledky z výzkumného šetření, diskutovány limitace tohoto výzkumu a uveden souhrnný přehled nejčastěji doporučovaných a osvědčených přístupů, který může následně sloužit jako inspirace pro využití v praxi i jako jeden z dílčích podkladů pro další nastavování a doporučování metod a přístupů pro prevenci záškoláctví.

1 ETOPEDIE JAKO SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÁ DISCIPLÍNA

Každá společnost má v menší či větší míře problém s dodržováním pravidel a společenských norem. Tato skutečnost nás provází od nejstarších dob lidské existence. Výskyt morálních problémů souvisí s normami a hodnotami dané společnosti. Vždy se bude ve společnosti vyskytovat určitá část populace, která nebude respektovat požadavky svého okolí a svým jednáním bude překračovat normy, které jsou společensky akceptované (Vojtová, 2013).

Během historického vývoje se měnila nejen terminologie, ale i celkový pohled a přístupy k jedincům s problémovým chováním podle daného historického období. Jak uvádí Černíková (2002, s. 68) v 19. století nebyla mezi tresty pro děti a dospělé činěna žádná rozdílnost, což znamenalo, že byli potrestáni stejně nebo byli uvězněni ve stejných zařízeních. V první polovině 20. století se výchovou „mravně vadných“ jedinců zabýval obor **pedopatologie**. Termínem „mravně vadné“ se v této době označovali právě jedinci s poruchami chování a emocí (Vojtová, 2008).

Dalším oborem, který se zabýval vzděláváním dětí a mládeže „obtížně vychovatelných“ byl od roku 1948 obor **defektologie neboli nápravná pedagogika**. V 60. letech 20. století, konkrétně v roce 1963, se ujal název **speciální pedagogika**. Nastává taktéž velká změna ve vnímání poruchy a obor přesouvá pozornost od defektu k rozvoji kompetencí dětí. V těchto letech se začíná formovat obor **etopedie**, který byl v rámci speciální pedagogiky od roku 1963 součástí **psychopedie**. K úplnému vyčlenění podoboru etopedie došlo v roce 1969. Jako východisko pro vznik a rozvoj etopedie jako samostatné speciálněpedagogické disciplíny bylo hledání možností pro edukaci jedinců s poruchami chování (Vojtová, 2008).

Speciálněpedagogická disciplína etopedie je orientovaná na naplňování potenciality dětí v riziku a s poruchou chování. Je úzce zaměřená na děti a mládež s problémy v chování a emocí (Vojtová, 2013). Pokorná (1993, s. 11) definovala etopedii jako *„nauku o nápravě chování či pedagogiku spojenou s nápravami poruch chování, která se u nás zřizovala na konci šedesátých let.“* V širším kontextu etopedii popisuje Polínek (in Valenta, 2014, s. 131) jako *„disciplínu, která se zabývá nejen edukací, ale i diagnostikou, terapií, poradenstvím, sociální rehabilitací a resocializací osob (děti, mládež, dospělý) s poruchami chování, emocí, sociálních vztahů, a hodnotových orientací.“*

Etopedie je disciplínou, která se věnuje otázkám vzdělávání a výchovy. Snaží se hledat možnosti pro motivaci zlepšení chování, jelikož je to zásadní pro kvalitní život a také uspokojivé začlenění jedince do společnosti. Na záškoláctví je nahlíženo právě jako na etopedický problém, protože má negativní dopady na vzdělání a budoucí perspektivy dítěte, což může mít dlouhodobé následky.

2 PORUCHY CHOVÁNÍ

Dříve jsme v odborné literatuře mohli záškoláctví najít zařazené do sociálně patologických jevů. Tento termín lze považovat za zastaralý a v novější moderní době se setkáváme se zařazením záškoláctví do poruchy chování nebo rizikového chování (Miovský a kol., 2010). Tyto dva pojmy jsou vymezeny níže.

Pokorná (1993, s. 4) pojmem poruchy chování myslí „*negativní odchylky v chování některých osob od normy, kterou je to, co jako běžné hodnotí a očekávají jiné osoby nebo skupiny.*“ To podle ní znamená, že nelze hodnotit chování daného jedince bez sociálního kontextu. Porucha chování je ve společnosti vnímána jako „*bariéra v perspektivní životní cestě dítěte k dospělosti*“ (Vojtová, 2008, s. 9). Žáci, kteří jsou v riziku poruch chování či s poruchou chování, patří mezi nejvíce rizikovou skupinu pro vyloučení ze vzdělávání. Pokud se žák potýká s tím, že často střídá školu a má malou motivaci pracovat, velice často dochází k problémům na individuální i sociální rovině (Vojtová, 2008). Proto je důležité předcházení nežádoucích modelů chování, díky kterým by měli mít žáci v budoucím životě lepší akademické, profesní i sociální dovednosti.

Poruchy chování jsou v literatuře klasifikovány rozdílně. Je to dané tím, že se nad interpretací problematiky zamýšlí různé vědecké obory a je zde velké množství příčinných vlivů. Dle Valenty (2014, s. 134) je vhodné primárně vycházet z desáté revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10), kde jsou poruchy chování popisovány jako „*opakující se a trvalý vzorec disociálního, agresivního, a vzdorovitého chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte.*“ Na klasifikaci poruch chování se díváme dle Valenty (2014, s. 135) z těchto hledisek:

1) Medicínské hledisko dle MKN-10

- a) Specifické poruchy chování (označovány jako hyperkinetické poruchy F90), sem řadíme především poruchu aktivity a pozornosti a hyperkinetickou poruchu chování.
- b) Nespecifické poruchy chování (označovány jako poruchy chování F91), sem řadíme poruchu chování ke vztahu k rodině, nesocializovanou poruchu chování a poruchu opozičního vzdoru.

2) Psychologické hledisko

- a) Neagresivní poruchy chování, sem řadíme např. **záškoláctví**, lhaní, krádeže.
- b) Agresivní poruchy chování, sem řadíme např. agresi k lidem a zvířatům, šikanu aj.

Vojtová (2013) zmiňuje, že se často poruchy chování v naší literatuře dělí podle míry narušení sociálních norem následovně:

- 1) Disociální porucha chování - znamená nepřiměřené chování, které je ale díky běžným pedagogickým prostředkům zvládnutelné. Patří sem např. vzdorovitost nebo negativismus.
- 2) Asociální porucha chování - znamená chování v rozporu s mravními normami společnosti. Toto chování má velký vliv na sociální vztahy jedinců. Patří sem např. **záškoláctví**, drogové závislosti aj.
- 3) Porucha chování antisociálního rázu, delikvence - znamená chování, které porušuje právní normy společnosti, ve které jedinec žije. Velmi často je spojováno s agresivními činy kriminálního charakteru, proto je považováno za chování s největší mírou společenské nebezpečnosti. Patří sem např. krádeže, vraždy aj.

Pro porovnání je uveden příklad, jakým způsobem třídí poruchy chování zahraniční speciálněpedagogická literatura (Cole et al., 1998, s. 25-38). Základním hlediskem je zde povaha chování, kterou se porucha projevuje. Rozdělení poruch chování je následující:

- 1) Poruchy chování vyplývající z konfliktu - patří sem právě **záškoláctví**, krádeže nebo lhaní.
- 2) Poruchy chování spojené s násilím - patří sem šikana, agrese, loupeže.
- 3) Poruchy chování související se závislostí - patří sem drogová závislost nebo závislost na automatech.

Rizikové chování je v obecné rovině dle Širůčkové (in Mioviský a kol., 2012, s. 127) popisováno jako „*takové chování, které má negativní dopady na fyzické či psychické fungování člověka a které je nějakým způsobem ohrožující i pro jeho okolí.*“ Valenta (2014, s. 132) popisuje rizikové chování jako „*takové vzorce chování, jejichž důsledkem může docházet k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, psychických, edukačních a dalších ohrožení pro jedince nebo společnost.*“

Etopedické pojmosloví je nejednotné kvůli různorodosti cílových skupin a přístupů. Etopedie má multidisciplinární charakter a nad jedním jevem se může střetávat více oborů jako je např. právo, sociologie, pedagogika, psychologie aj., které používají svá vlastní pojmenování (Valenta, 2014).

Na záškoláctví se dle výše popsané klasifikace pohlíží jako na poruchu chování neagresivního charakteru, asociální poruchu chování nebo na poruchu chování vyplývajícího z konfliktu. Vymezení záškoláctví je ale ve skutečnosti mnohem složitější, proto se celá následující kapitola bude věnovat souvislostem, které se k němu pojí.

3 ZÁŠKOLÁCTVÍ

Tato kapitola je věnována definování záškoláctví, jeho výskytu, příčinám a relevantním dokumentům k problematice záškoláctví. Následně je popsána prevence záškoláctví a aktéři působící v prevenci záškoláctví ve školním prostředí.

3.1 DEFINICE ZÁŠKOLÁCTVÍ

Nejdříve je třeba vymezit, co je myšleno touto poruchou chování. Záškoláctví (anglicky truancy) je podle slovníku speciálněpedagogické terminologie „*neomluvená a úmyslná absence žáka ve škole, kdy dochází k porušení školního řádu i školského zákona*“ (Kroupová a kol., 2016, s. 235). Miovský a kol. (2012, s. 51) definuje záškoláctví jako „*neomluvenou nepřítomnost žáka základní či střední školy ve škole.*“

Téměř každý žák se během svého působení na základní škole (ZŠ) setká s nějakou formou záškoláctví. Důvodů pro „chození za školu“ může být mnoho a také odborná literatura, která se věnuje záškoláctví, odkazuje na problematiku ve vymezení tohoto jevu. Jelikož se může nárazové záškoláctví dostat až do chronické fáze, kdy se ve škole žák neobjevuje skoro nikdy, považují za důležité zabývat se tím, jakými postupy lze tomuto jevu předcházet. Záškoláctví je termín, který se používá pro popis chování dětí a adolescentů, kteří se vyhýbají školní docházce. Je to pedagogický problém, který má negativní dopady na vzdělání a budoucí perspektivy dítěte, což může mít dlouhodobé následky.

Záškoláctví je děleno na několik typů. **Prvním typem je záškoláctví s vědomím rodičů.** Tento typ záškoláctví se mi jeví jako problematický, jelikož je v tomto případě absence omluvená rodiči, kteří vědí, že jejich dítě není přítomno na vyučování. **Druhým typem je záškoláctví bez vědomí rodičů,** kdy se často jedná o předstírání nemoci. **Třetím typem jsou odchody ze školy,** kdy žáci odejdou ze školy zpravidla před písemnou prací, nebo je odchod reakcí na zátěžovou situaci. **Čtvrtým fenoménem je skryté záškoláctví,** které má podobu jako první typ s vědomím rodičů, kde se k němu často přidruží fakt, že rodiče nesouhlasí s chozením za školu, ale nakonec žákovi omluvenku napíší. Může to být z obavy zásahu ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) nebo z důvodu možné ostudy (Ciklová, 2016, s. 55-56).

V zahraniční literatuře dělí anglický pedagog Kyriacou (2005, s. 45) záškoláctví do následujících pěti kategorií: pravé záškoláctví, záškoláctví s vědomím rodičů, záškoláctví s

klamáním rodičů, úteků ze školy a odmítání školy. Také Kyriacou odkazuje na obtížnost posouzení skutečného rozsahu problému záškoláctví.

3.2 VÝSKYT ZÁŠKOLÁCTVÍ

Podle České školní inspekce (ČŠI) je záškoláctví v České republice nejčastějším typem rizikového chování. Ve školním roce 2020/21 se záškoláctví vyskytovalo ve 42,1 % základních škol v ČR, v předchozích letech tato míra dosahovala i více než 50 % (Zatloukal a kol., 2022, s. 85).

Podle jiného šetření ze školního roku 2019/20, které bylo prováděno v rámci Systému evidence preventivních aktivit (SEPA), vykazovalo některý z typů záškoláctví **15,87 % žáků s rizikovým chováním**. Celkem bylo sledováno 567 727 žáků, z nichž 65 772 žáků (11,6 %) vykazovalo známky různých typů rizikového chování. Z těchto žáků pak vykazovalo znaky záškoláctví 10 443 žáků. Šetření bylo provedeno na základě zaslaných dat z 2 069 mateřských, základních a středních škol z celkového počtu 5 382 škol evidovaných v systému evidence preventivních aktivit (Vacek, Gabrhelík, 2021).

V tomto šetření bylo záškoláctví nejčastěji pozorované na středních školách. Na prvním stupni základních škol byl vykazován větší poměr skrytého záškoláctví (omluveného rodiči), naopak na 2. stupni základních škol a na středních školách lze s rostoucím věkem žáků pozorovat i rostoucí výskyt pravého záškoláctví (Vacek, Gabrhelík 2021, s. 16), což je zřejmé i z uváděných dat (tabulka č. 1).

Tabulka 1: Výskyt záškoláctví

Počet žáků vykazujících:	1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ	SŠ
Pravé záškoláctví	620	1877	3678
Skryté záškoláctví	951	1668	1619

Zdroj: Vlastní zpracování. Převzato z: Vacek, Gabrhelík, 2021.

3.3 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ

Dle zahraničních studií jsou nejčastější příčiny pro nechození do školy z pohledu záškoláků následující: 1. Hodiny jsou pro žáky neatraktivní a považují je za nudné. 2. Práce a požadavky na ně jsou moc těžké. 3. Atmosféra a vztahy s některými učiteli jsou problémové. 4. Žáci

mají pocit, že se jim škola dostatečně nevěnuje. 5. Žáci zažili šikanu. 6. Žáci chtěli spíše trávit čas s kamarády nebo sami (Malcolm et al., 1995; Reid, 1999).

Kinder et al (1995, s. 5-20) zkoumali příčiny záškoláctví skrze rozhovory s pedagogy. Zjištěné informace poté rozdělili do tří skupin:

- Individuální patologie nebo poruchy osobnosti - Do této kategorie jsou zařazeni žáci např. s horšími společenskými dovednostmi, žáci, kteří mají speciální vzdělávací potřeby a hůře se soustředí nebo hůře sebeovládají.
- Špatné rodinné podmínky nebo hodnotový systém a sociální faktory v komunitě dětí se špatnou docházkou - V této kategorii jsou děti, jejichž rodiče podceňují význam chůze do školy. Žáci jsou z rodin, které jsou zasaženy finančními problémy, a péče o ně je neadekvátní jejich potřebám.
- Školní faktory, často vyplývající z osnov nebo z ducha škol a ze vztahů mezi spolužáky - Tato kategorie znamená, že je ve třídě nezdravé klima, špatné vztahy mezi spolužáky a učiteli nebo žáci neovládají učivo.

Ze studií tedy vyplývá, že záškoláctví má mnoho příčin. Mohou to být rodinné problémy, špatné sociální zázemí, špatné zkušenosti se školou nebo problémy s učením. Je proto důležité identifikovat a řešit příčiny záškoláctví, aby se mohlo pomoci dětem a adolescentům vrátit se do školy a dosáhnout svého plného potenciálu. U většiny těchto problémů je důležité, aby škola spolupracovala s rodiči při řešení tohoto problému, aby se dítěti pomohlo vrátit se zpět do školy a dále se vzdělávat.

3.4 DOKUMENTY K ZÁŠKOLÁCTVÍ

V České republice existují dokumenty vztahující se k problematice záškoláctví. Chůze do školy je povinné pro všechny žáky „*po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku*“, jak je popsáno ve školském zákoně 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (Zákon č. 561/2004 Sb.).

Každá škola má v rámci svého školního řádu nastavené, kolik hodin neomluvené absence je porušení školního řádu, postupy při omlouvání absence a výchovná opatření k posílení

kázně. Jakým způsobem může vypadat tato část ve školním řádě, ilustrují výňatky níže ze dvou školních řádů ZŠ v Plzni (obrázek č. 1 a 2).

Obrázek 1: Školní řád č. 1

7.12.6 Posuzování neomluvené absence
 Neomluvená absence je považována za porušení zákona č. 561/2004 Sb., školského zákona, v platném znění, a školního řádu.
 Neomluvená absence žáka je zpravidla posuzována takto:

- 1 – 5 neomluvených hodin - důtka ředitelky školy,
- 6 – 12 neomluvených hodin – chování uspokojivé (2 z chování),
- 13 a výše – chování neuspokojivé (3 z chování).

Pokud se žák – cizinec neúčastní vyučování po dobu nejméně 60 vyučovacích dnů a nedoloží důvody své nepřítomnosti ani po písemné výzvě ředitelky školy, přestává být tento žák následující dnem po uplynutí této doby žákem školy (§ 50, odst. 4, školský zákon).

zdroj: Školní řád č. 1 vybrané ZŠ v Plzni, dostupné z: 1url.cz/JrxgW

Obrázek 2: Školní řád č. 2

2) Opatření k posílení kázně

- **napomenutím třídního učitele** – za drobné přestupky proti školnímu řádu - např. pozdní příchody, nepřezouvání se, zapominání domácích úkolů a pomůcek, neomluvená absence do 2 hodin, vyrušování při výuce, zapominání žákovské knížky apod.
- **důtka třídního učitele** – za závažné nebo opakované drobné přestupky proti školnímu řádu např. neukázněné a nevhodné chování o přestávkách a při vyučování, podvody v žákovské knížce, manipulace s mobilním telefonem během výuky, vulgární vyjadřování, neomluvená absence 1 vyučovacích dne nebo opakované absence do 5 hodin včetně apod. Třídní učitel uděluje třídní důtku po projednání s ředitelem školy.
- **důtka ředitele školy** – za závažné nebo opakované závažné přestupky proti školnímu řádu - např. poškozování školního a cizího majetku, lhaní a krádeže, podvody v žákovské knížce nebo její znehodnocení, neomluvená absence do 10 hodin nebo 2 vyučovacích dny, šikana, agresivní chování a hrubé násilí, kouření a užívání OPL v prostoru školy apod.

Ředitel školy uděluje důtku ředitele školy po projednání v pedagogické radě. Napomenutí a důtky se udělují před kolektivem třídy. Škola o udělení uvědomí prokazatelným způsobem zákonného zástupce žáka.

Typ uloženého kázeňského opatření je dán závažností jednání, neplatí pravidlo posloupnosti od „napomenutí k důtkám“.

zdroj: Školní řád č. 2 vybrané ZŠ v Plzni, dostupné z: 1url.cz/frxle

Školy se mohou také řídit Metodickým pokynem č. j. 10 194/2002-14, k jednotnému postupu při omlouvání nepřítomnosti žáků ve škole a při prevenci a postihu záškoláctví. Dle tohoto pokynu vyplývá to, že pokud je neomluvená absence kratší než 10 hodin, dojde k projednání situace se žákem, jeho rodiči a jeho učitelem. Pokud neomluvená absence překročí 10 hodin, tak je svolána výchovná komise, které je zúčastněn také ředitel školy. Pro předcházení tomu, aby se školní docházka nezhoršovala, by měla být sledována také zvýšená omluvená absence, jelikož se může jednat o záškoláctví kryté rodiči. V každém

případě je nutné vést preventivní pohovory se žákem již v raných fázích záškoláctví (Knotová, 2014).

V neposlední řadě se mohou školy lépe orientovat v této problematice díky rámcovému konceptu od MŠMT *Co dělat, když - Intervence pedagoga: Rizikové chování ve školním prostředí. Příloha č. 11: Záškoláctví*. Tento dokument obsahuje také metodická doporučení a postupy při řešení záškoláctví (Salavcová, Foist, 2017).

3.5 PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ

Pojmem prevence se obecně rozumí aktivity, které předchází negativním jevům. Může to být předcházení některým nemocem, rizikovému chování nebo špatným mezilidským vztahům. Vhodně nastavená prevence záškoláctví je dle mého názoru zásadní. Pokud žák nedodrží školní docházku a nevyskytuje se ve škole, nejen že to zákonitě ohrozí jeho studijní výsledky, ale může ho to vést k dalším druhům rizikového chování jako je např. dětská kriminalita, krádeže nebo užívání návykových látek. Snaha o předcházení tohoto jevu by se měla vyskytovat již v rodinném prostředí, kde žák vyrůstá.

Důraz na prevenci rizikových typů chování je rychle rostoucím trendem. Společnost se snaží aktivně jednat, abychom se pasivně nesmířili s výskytem vad a poruch u lidí a tedy usilovali zabránění jejich vzniku (Slowík, 2016). Prevence má za cíl předcházet vrozeným, ale i získaným vadám a poruchám. Realizuje se ve stupních se specifickými cíli a v rozdílných případech a situacích. Jedná se o primární, sekundární a terciární prevenci (Kocurová, 2002). Bližší specifikace jednotlivých kategorií prevencí je popsána v kapitolách níže.

3.5.1 PRIMÁRNÍ PREVENCE

Dle Slowíka (2016, s. 51) je cílem primární prevence „*předcházení vzniku určitého jevu tím, že eliminujeme působení vyvolávajících faktorů.*“ Jedná se tedy o včasnou a dostatečnou informovanost o nebezpečích a tedy poskytnutí vhodných možností např. pro využívání volného času. Primární prevence se rozděluje na tzv. nespecifickou a specifickou. Specifická primární prevence se dále dělí na všeobecnou, selektivní a indikovanou (Černý in Miovský a kol., 2010). Níže je popsáno dělení primární prevence a následně jsou blíže specifikovány jednotlivé úrovně.

Nespecifická primární prevence rizikového chování se zaměřuje na snížení rizika vzniku nežádoucích jevů, jako je např. kriminalita, drogová závislost, šikana, sebevraždy, týrání aj.

Snaží se toho dosáhnout tím, že podporuje rozvoj pozitivních sociálních dovedností, jako je komunikace, emoční inteligence a zodpovědnost. Cílem je také podporovat rozvoj a posilování zdravého sebevědomí a sebeúcty a posilovat kompetence pro řešení problémů a konfliktů. Tato opatření jsou univerzální a nejsou zaměřena konkrétně na danou oblast rizikového chování (Černý in Miovský a kol., 2010).

Specifická primární prevence je již zaměřena na konkrétní formy rizikového chování a to prostřednictvím aktivit a programů, které přímo cílí na daný problém. Černý (in Miovský a kol., 2010, s. 42-43) uvádí fakt, že programy, které jsou náročnější svým hlubším proniknutím do problematiky, vyžadují více speciálních pedagogických nebo psychologických technik a také postupů. Měl by být kladen velký důraz na psychologické či poradenské vzdělání pracovníků, kteří realizují programy specifické primární prevence. Tento názor sdílím a ze své zkušenosti z práce jako lektorky primární prevence na základních školách mohu říci, že u selektivní primární prevence kladou organizace důraz na to, aby ji prováděli zkušení lektoři, konkrétně např. vystudovaný speciální pedagog. Pod specifickou primární prevencí řadíme, jak již bylo napsané výše, primární prevenci všeobecnou, selektivní a indikovanou.

Všeobecná primární prevence míří na děti a mládež bez dělení na méně či více rizikové skupiny. V tomto případě se při výběru vhodného programu bere v potaz věk nebo např. sociální faktory dětí a mládeže. Velmi často to v praxi vypadá tak, že je realizován program pro větší skupinu žáků, tedy např. třídu, kde poté probíhá tematicky zaměřený program, který je cílený na zamezení nebo oddálení rizikového jevu (Černý in Miovský a kol., 2010, s. 42-43).

Při selektivní primární prevenci se zaměřujeme na identifikaci osob, které jsou ohroženy vznikem a rozvojem různorodých forem rizikového chování. Pro efektivnější preventivní práci jsou v tomto případě vhodné menší skupiny nebo jednotlivci. Jelikož jsou cílovou skupinou osoby, které jsou již ve zvýšeném riziku ohrožení, vyžaduje tento přístup kompetentní vzdělání preventivistů. Černý (in Miovský a kol., 2010, s. 42-43) považuje za nejvhodnější zaměření se na obory speciální pedagogiky, adiktologie či psychologie.

Indikovaná primární prevence je určena pro ty jedince, kteří byli vybráni do dané skupiny na základě posouzení jejich situace. U jedinců, pro něž je vhodná indikovaná primární prevence je podstatou co nejdříve podchytit problém a neodkladně zahájit specifické

intervence. V tomto případě je opět nutnost vysoké odbornosti preventistů, kteří budou mít schopnosti pro posouzení individuálních specifik každého případu (Černý in Miovský a kol., 2010, s. 42-43).

Ciklová (2016, s. 8) navíc zmiňuje kategorii „neúčinná prevence“, kde se vyskytuje zastrašování, preventivní programy či akce se provádí pouze jednorázové nebo se brání diskusi. Dále do této kategorie patří také pouhé sledování filmů bez následné debaty. Stejný názor má také na to, když se žáci zúčastní historických a kulturních památek jen jako pasivní auditorium bez navazující diskuze v menších skupinkách. Tyto aktivity by proto měly být podle ní pouze doplňkové.

3.5.2 SEKUNDÁRNÍ PREVENCE

Sekundární prevence bývá nejčastěji realizována formou poradenství a konzultací, nebo včasných intervencí. Uplatňuje se v případech, kdy má jedinec s nějakým negativním jevem již zkušenost. Dle Slowíka (2016, s. 51) je tedy smyslem „ochránit reálně ohrožené osoby před vlivem negativního jevu, který se v jejich životě objevil.“ Cílem sekundární prevence je podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (2009, s. 9) předejít „vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování.“

3.5.3 TERCIÁRNÍ PREVENCE

Terciární prevence je cílena na zamezení dalšího rozvinutí negativního jevu, který na jedince již působí. Příkladem mohou být osoby užívající návykové látky, u kterých se terciární prevence snaží zabránit zhoršení stavu např. snižováním rizika infekce virem HIV. V případě osob, které jsou nějakým způsobem znevýhodněny, je cílem terciární prevence snížit sociální vyloučení nebo zabránit zhoršování zdravotního znevýhodnění (Slowík, 2016).

3.5.4 DOKUMENTY K PREVENCI NA ŠKOLÁCH

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) doporučuje školám mít připravené dokumenty pro realizaci prevence. Mezi tyto dokumenty patří minimální preventivní program (MPP), školní preventivní strategie a program proti šikanování. Zákon ukládá školám povinnost mít z těchto dokumentů připravený pouze MPP (Ciklová, 2016).

Prvním dokumentem je **minimální preventivní program (MPP)**, který nemá stejně jako školní preventivní strategie určenou strukturu. MPP vypracovává školní metodik prevence, často ve spolupráci s výchovným poradcem či školním psychologem. Při zpracovávání MPP

se vychází ze současné situace na dané škole, ale také se bere v potaz průběh předchozího školního roku. Dokument obsahuje cíle pro primární prevenci na každý školní rok. Důležité je také to, že MPP je během školního roku průběžně vyhodnocován a jeho kvalita je kontrolována ČŠI. Na konci školního roku je pak jeho hodnocení zahrnuto jako součást výroční zprávy dané školy. Ačkoliv nemá MPP určenou strukturu, jako opora při jeho tvorbě může pedagogům sloužit monografie *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy* (Ciklová, 2016).

Miovský a kol. (2012) se ve výše uvedené monografii pro doporučenou strukturu MPP také zmiňuje o záškoláctví, kde vymezil znalosti, dovednosti a kompetence, které by měli žáci základních škol znát. Níže je pro ilustraci vložena tabulka s oblastmi, které se očekávají u žáků v souvislosti se záškoláctvím.

Obrázek 3: Příklady znalostí, dovedností a způsobilostí pro oblast záškoláctví

ZÁŠKOLÁCTVÍ	
1.-2. ročník	
Znalosti	Zná školní řád a pravidla absence ve škole.
Dovednosti	Umí chodit pravidelně do školy a dodržovat školní řád.
Způsobilosti	Má jasně profilované postoje ke školnímu řádu a dodržuje školní docházku.
5.-6. ročník	
Znalosti	Chápe systém omlouvání školní absence.
Dovednosti	Umí dodržovat stanovená pravidla chování ve vztahu ke škole.
Způsobilosti	Aplikuje osvojené znalosti a dovednosti ve vztahu k omlouvání absence a dodržování školní docházky.

převzato z: *Miovský a kol., 2012, s. 51*

Druhým doporučovaným školním dokumentem pro prevenci je **školní preventivní strategie**. Jedná se o program realizovaný na delší dobu, většinou na 3 - 5 let. Jelikož není stanovena oficiální struktura, jak by měla školní preventivní strategie vypadat, každá škola si ji vytváří v jiné podobě. Existují však šablony od pedagogicko-psychologických poraden, které mohou školy využít při vytváření těchto strategií (Ciklová, 2016).

Třetí dokument, který se doporučuje, je **program proti šikanování** a obvykle je zahrnut v MPP. Zaměřuje se na vytvoření bezpečného prostředí ve škole. K dosažení tohoto cíle je nutná spolupráce všech pedagogů, kteří společně začlení program do školního vzdělávacího plánu (Ciklová, 2016).

3.5.5 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V PLZEŇSKÉM KRAJI

Plzeňský kraj si klade za cíl předcházet rizikovému chování ve školách a pomoci tak dětem a mladým lidem v jejich vzdělávacím procesu a v životě obecně. Proto se snaží prostřednictvím různých projektů a finanční podpory podporovat prevenci proti šikaně, závislostem, ale také např. prevenci sexuálního násilí. Součástí tohoto úsilí je i poskytování finančních prostředků školám na vzdělávací aktivity v oblasti mediální výchovy, aby děti uměly kriticky přistupovat k informacím a technologiím a chránily se před nebezpečnými situacemi na internetu.

Za stěžejní dokument považují *Plán primární prevence rizikového chování Plzeňského kraje*, který je aktuálně vymezen pro období 2020 - 2023. Dokument stanovuje opatření a cíle plzeňského kraje pro prevenci negativních jevů ve školách. Součástí plánu jsou konkrétní aktivity, které jsou realizované v Plzeňském kraji, financování služeb primární prevence, nebo zainteresované organizace, které pomáhají vytvářet podpůrné prostředí skrze vzdělávací a preventivní programy (Dadučová a kol., 2020).

Dále působí v Plzeňském kraji *Koordinační skupina primární prevence Plzeňského kraje (KOS)*, která vznikla v roce 2015 a její snahou je efektivnější a cílenější prevence rizikového chování dětí a mladých lidí a to díky větší spolupráci mezi subjekty, které tyto služby poskytují (Dadučová a kol., 2020).

Školy v Plzeňském kraji si od roku 2003 mohou také požádat o dotace na podporu primární prevence. Příkladem jsou dotační tituly s názvem *Podpora preventivních aktivit a výchovy k toleranci* nebo *Podpora poskytovatelů primární prevence rizikového chování v Plzeňském kraji* (Dadučová a kol., 2020).

Samotné statutární město Plzeň se na podpoře prevence také podílí. Školy si např. mohou podávat žádosti o dotační program s názvem *Podpora primární prevence rizikového chování a mediální výchovy*. Finanční podporu následně mohou školy využít na programy specifické primární prevence, besedy, semináře či na adaptační kurzy (Dotace EU, 2022).

Přímo do škol také jezdí pracovníci z organizací, které nabízí programy primárních prevencí rizikového chování. Konkrétně ve městě Plzeň mají aktuálně školy možnost si vybrat např. z organizací: Centrum protidrogové prevence a terapie, POINT 14, Člověk v tísni, Diakonie

ČCE, Státní zdravotnický ústav, Národní iniciativa pro život, Bílý kruh bezpečí, Ledovec a dalších (Dadučová a kol., 2020, s. 21).

3.5.6 POSTUPY PRO PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ

Ohledně přístupů k předcházení záškoláctví, je možné se inspirovat z již zmíněného Rámcového konceptu MŠMT *Co dělat, když – intervence pedagoga rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept. Příloha č. 11- Záškoláctví* (Salavcová, Foist, 2017). Autoři uvádějí tzv. protektivní faktory v pěti doménách (společnost, osobnost, škola, rodina, vrstevníci), jejichž posilování může být efektivním způsobem primární prevence záškoláctví.

V doméně společnost je důležité vyzdvihovat pozitivní vzory, dodržovat jasná a srozumitelná pravidla a včas identifikovat tendence k záškoláctví. Na úrovni osobnosti jedince může být protektivní faktorem posilování socializace, citové stability a svědomitosti. Na úrovni školy je vhodné rozvíjet zdravé klima a nezapomínat na pozitivní hodnocení. Na úrovni rodiny jsou mezi hlavními protektivními faktory uváděny dobré vztahy, otevřená komunikace a podnětné prostředí. V kontaktu s vrstevníky je pak vhodné vyhledávat pozitivní vzory nebo podporovat volnočasové aktivity (Salavcová, Foist, 2017, s. 3-5).

Další konkrétní možné postupy pro prevenci záškoláctví na ZŠ vymezili autoři Mertin a Krejčová (2013, s. 197), kteří také doporučují vytvoření školního klimatu, ve kterém si bude moci žák a učitel důvěřovat, a posílení atraktivity výuky, které „*dokáže žáky zaměstnat a toleruje odlišnosti a specifické vlastnosti žáků.*“ Dále vyzdvihují potřebu mít jasná a srozumitelná pravidla a pevně dodržovat i případné nepsané dohody.

Z praktických doporučení pak dále autoři uvádějí, že by učitelé měli důsledně sledovat změny v chování žáků, plnohodnotně nahrazovat výuku v případě absence a v případě třídních učitelů mít možnost denně navštěvovat své třídy. Učitelé by také měli spolupracovat s rodiči jako s partnery při hledání řešení problému, aby měli rodiče menší tendence maskovat záškoláctví svého dítěte. Nakonec je také důležité vhodně komunikovat požadovanou docházku do aktivit, které nesouvisí s přímou výukou (např. divadelní představení) a zabezpečit přehledné přesuny žáků v rámci výuky (Mertin, Krejčová, 2013, s. 197).

3.6 AKTÉŘI V PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ

Při prevenci záškoláctví zastupují ve školním prostředí hlavní roli školní metodik prevence společně s výchovným poradcem, kteří jsou součástí školního poradenského pracoviště. Spolupracují při vytváření programů prevence pro rizikové projevy chování a měli by vědět jaké postupy zvolit, když se na škole objeví záškoláctví a také by měli umět vhodně poradit rodině záškoláka (Mertin, Krejčová, 2013).

3.6.1 ŠKOLNÍ PORADENSKÉ PRACOVIŠTĚ

Žáci, rodiče, ale také pedagogové mohou využívat na školách školní poradenská pracoviště, která patří do poradenských služeb dle vyhlášky 72/2005 Sb., *o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. Poradenské služby zaručují na školách školní metodik prevence a výchovný poradce. Školní poradenský tým může být doplněn školním psychologem, školním speciálním pedagogem a někdy jsou zapojeni také třídní učitelé nebo učitelé výchov - např. občanské výchovy (Knotová, 2014). Odpovědnost za poskytnuté služby má ředitel školy nebo pracovník, který je ředitelem pověřený. V rámci školního poradenského pracoviště se ředitel zaručuje o preventivní program školy ale také o výchovné poradenství (Ciklová, 2016). Jelikož se pracoviště nachází přímo na škole, mají tak žáci lehkou dostupnost pro využívání této služby.

3.6.2 ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE

Školní metodik prevence (ŠMP) je odborný pracovník, který má za úkol koordinovat a vést preventivní programy a aktivity ve škole. Jeho hlavním cílem je pomáhat žákům vytvářet zdravé návyky a rozvíjet pozitivní sociální a emoční kompetence, aby byli schopni lépe se vypořádat s různými výzvami ve svém každodenním životě. Dle přílohy č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. se běžné činnosti, které školní metodik prevence provádí, dělí na **metodické a koordinační činnosti, informační činnosti a poradenské činnosti**.

Metodické a koordinační činnosti znamenají koordinaci při vytváření MPP dané školy. Školní metodik prevence se podílí na realizování aktivit ve škole, které cílí na prevenci jevů, jako je např. záškoláctví, závislosti, násilí, sexuální zneužívání nebo kriminální chování. Dále je v jeho kompetenci koordinovat další vzdělávání pro pedagogy v oblasti prevence rizikového chování a musí si vést záznamy o své vykonané práci.

V rámci **informačních činností** ŠMP musí předávat svým pedagogickým kolegům nové odborné poznatky týkající se rizikového chování a nabídky projektů, které nabízejí metody pro specifickou primární prevenci. S tímto souvisí také povinnost si vést databázi všech subjektů, se kterými škola v rámci prevence rizikového chování spolupracuje.

Poradenské činnosti ŠMP jsou zaměřeny na vyhledávání žáků s rizikem či projevy rizikového chování a následné poradenství také jejich zákonným zástupcům. Spolupracují s třídními učiteli, což vede k lepšímu zachycení výstražných signálů vedoucích k rizikovému chování. Pro žáky se specifickými poruchami chování ve škole ŠMP připravuje podmínky pro integraci a také jim koordinuje poradenství a preventivní služby (Vyhláška č. 72/2005 Sb.).

ŠMP je pedagog, který musí mít kvalifikační předpoklady pro vykonávání specializované činnosti. Jedná se o absolvování studia k výkonu specializovaných činností, které by mělo trvat nejméně 250 hodin přímé i nepřímé výuky, zakončené obhajobou písemné práce a zkouškou před komisí. Studium stanovuje vyhláška č. 317/2005 Sb., *o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků* (Vyhláška č. 317/2005 Sb.). Po absolvování studia má školní metodik prevence nárok dle zákona č. 563/2004 Sb., *o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů*, dle § 9a na měsíční příplatek. Doslovně tento zákon uvádí, že „pedagogickému pracovníkovi, který vedle přímé pedagogické činnosti vykonává také specializované činnosti, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, se poskytuje příplatek ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně“ (Zákon č. 563/2004 Sb.).

3.6.3 VÝCHOVNÝ PORADCE

Výchovný poradce (VP) je odborný pracovník, který má za úkol pomáhat žákům a studentům s jejich vzděláváním a rozvojem kariéry. Jeho hlavním cílem je pomoci žákům a studentům rozvinout své schopnosti a znalosti a podpořit je při rozhodování o své budoucnosti. Dle přílohy č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. se běžné činnosti, které VP provádí, dělí na **poradenské činnosti a metodické a informační činnosti**.

Poradenské činnosti jsou zejména zaměřeny na kariérové poradenství, kdy se žáci na VP mohou obracet v otázkách na možnosti pokračování ve studiu pro jejich profesní zaměření. Kariérové poradenství je poskytováno nejen žákům, ale také jejich zákonným zástupcům, kdy se diskutuje očekávání rodičů spolu s předpoklady daného žáka pro studium a je

přítomný také třídní učitel. Dále se VP v oblasti poradenské činnosti zabývá vyhledáváním těch žáků, kteří potřebují specifickou pozornost, a připravuje návrhy na práci s nimi. Těmito žáky mohou být např. žáci se speciálními vzdělávacími potřebami nebo žáci mimořádně nadaní.

Metodické a informační činnosti zahrnují metodickou pomoc pedagogům např. s přípravou a také vyhodnocováním plánů pedagogické podpory, s naplňováním podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, nebo s tvorbou a vyhodnocováním individuálních vzdělávacích plánů pro žáky. VP má být také zprostředkovatelem nových metod pedagogické diagnostiky a intervence pro pedagogy na škole. Část jeho práce se týká administrativních úkonů, jako jsou uchování odborných zpráv o žácích v poradenské péči a vedení záznamů všech svých výkonů k doložení rozsahu a obsahu vykonaných činností (Vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Pedagog, který by chtěl vykonávat funkci VP, si musí dle vyhlášky č. 317/2005 Sb. doplnit specializační studium. VP se snižuje počet přímé vyučovací činnosti až o 5 hodin týdně, v závislosti na počtu žáků na dané škole. Například do 150 žáků na základní, nebo střední škole se VP sníží přímá činnost o 1 hodinu týdně. Nejvíce a to tedy o 5 hodin týdně se přímá činnost snižuje na školách, které mají více jak 800 žáků (Ciklová, 2016).

Jsou případy, kdy se kompetence profesí ŠMP a VP často překrývají, nebo je na škole jeden pedagog, který zastává obě role. Knotová (2014, s. 16) zdůrazňuje, že „*vymezení jednotlivých druhů poradenství v českých odborných zdrojích je velmi neostré, v podstatě nepřehledné.*“ V současné době na tento problém nahlíží MŠMT, které se v listopadu roku 2022 tento stále přetrvávající problém rozhodlo řešit. Ředitel odboru základního vzdělávání a mládeže pan Michal Černý potvrdil, že se chystá změna právě ve fungování školních poradenských pracovišť. Konkrétně si uvědomuje, že je potřeba oddělit a vymezit kompetence a náplň práce těchto dvou profesí, tak aby se nepřekrývaly. Jelikož je aktuální situace taková, že školní metodik prevence nemají snížené žádné vyučovací hodiny, MŠMT slibuje, že se chystá odpočet vyučovacích hodin v rámci celého poradenského pracoviště. Každý ředitel školy pak bude sám vyhodnocovat, o kolik hodin sníží pracovníkům počet vyučovacích hodin podle náročnosti poradenské činnosti (ČTK, 2022).

Školní poradenský tým řeší problémy, týkající se školní docházky, v případech neomluvené nebo zvýšené omluvené absence. Při postupu řešení může sloužit jako opora pro školní

poradenský tým důležitý dokument *Metodický pokyn od MŠMT č. j. 10 194/2002 - 14* (Knotová, 2014).

V některých případech se ukáže jako vhodný postup využití Individuálního výchovného program (IVÝP), což je písemná dohoda mezi školou, žákem a zákonným zástupcem o nastavení vhodné podpory pro žáka, potýkajícího se s rizikovým chováním a tedy i záškoláctvím. Škola spolupracuje se zákonným zástupcem jako partnerem pro dosažení stejného cíle. Program může zahrnovat různé strategie a metody, jako jsou speciální učební plány a vzdělávací podpora. Cílem je pomoci studentovi překonat výzvy, které brání jeho úspěchu ve škole, a podpořit ho v jeho individuálním učení a rozvoji. Je to důležitý nástroj pro podporu žáků se záškoláctvím, protože na žáka působí zároveň spolupráce školy a rodiny což zvyšuje pravděpodobnost pozitivního výsledku (MŠMT, 2013).

Školní poradenské pracoviště je nezbytnou součástí každé školy. Pro efektivní fungování poradenského pracoviště je nezbytný předpoklad, aby v poradenském týmu bylo zřejmé jakou roli, a jakou kompetenci má daný pedagog. Také je nutností, aby mezi sebou poradenský tým svou práci s ostatními reflektoval a vzájemně konzultoval (Knotová, 2014).

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, **jakými metodami předcházet záškoláctví na základních školách v Plzni**. Tato část bakalářské práce se zabývá výzkumným šetřením. V kapitolách je formulován výzkumný problém, výzkumný cíl a dílčí cíle bakalářské práce. Dále jsou popsány výzkumné metody, výzkumná strategie, výzkumný vzorek a také sběr dat s následnou analýzou dat. Poslední částí jsou výsledky výzkumného šetření, jejich shrnutí a doporučení pro pedagogickou praxi.

4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU

Výzkumným problémem této bakalářské práce je problematika prevence záškoláctví na základních školách v Plzni.

Dílčí cíle byly zvoleny následující:

1. Zmapovat trend výskytu záškoláctví na základních školách v Plzni.
2. Identifikovat využívání programů pro primární prevenci.
3. Zjistit, jaké metody prevence záškoláctví jsou z pohledu jednotlivých školních metodiků prevence či výchovných poradců považovány za nejúčinnější, na základě jejich zkušeností z praxe.

Na základě hlavního cíle byla pro výzkum zvolena výzkumná otázka:

VO: Jakými metodami předcházet záškoláctví na základních školách v Plzni?

Hlavní výzkumná otázka byla rozdělena do těchto dílčích otázek:

DVO1: Jak se vyvíjí výskyt záškoláctví na ZŠ v Plzni?

DVO2: Jaké programy pro prevenci záškoláctví jsou využívány?

DVO3: Jaké metody pro prevenci záškoláctví se jeví jako nejúčinnější?

Pro zodpovězení výzkumné otázky a dílčích cílů bakalářské práce byly vytvořeny otázky pro dotazníkové šetření a pro rozhovor s respondenty, jejichž seznam je přiložen v přílohách č. 2 a č. 3.

Z teoretické části připomínáme charakteristiku záškoláctví, kdy se žák úmyslně neúčastní vyučování, což má následně dopady na jeho školní úspěšnost. Proto je důležité, aby měla

škola nastavené metody nejen jak tento jev řešit, ale zejména jak tomuto jevu předcházet. Záškoláctví je čtvrtým nejdůležitějším typem rizikového chování, na které se podle posledního šetření Systému evidence preventivních aktivit (SEPA) nejčastěji zaměřují preventivní programy. Častější řešené typy rizikového chování jsou jen šikana, kyberšikana a kriminální chování (Vacek, Gabrhelík, 2021, s. 14).

4.2 METODY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Metody pedagogického výzkumu se rozdělují na metody kvantitativní a kvalitativní. Na základě definování výzkumného problému a výzkumných otázek byla zvolena kombinace kvantitativní metody ve formě dotazníku a kvalitativní metody ve formě rozhovoru.

Smišený výzkum je podle Hendla (2016, s. 56) definován jako „*obecný přístup, v němž se míchají kvantitativní a kvalitativní metody, techniky nebo paradigmaty v rámci jedné studie.*“

V naší práci tedy použijeme **dotazníkové šetření doplněné o hloubkové rozhovory** s vybranými respondenty.

První použitou metodou bylo dotazníkové šetření. Gavora (2000, s. 99) definuje dotazník jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.*“ V pedagogickém výzkumu je metoda dotazníku častým nástrojem jak získat potřebná data. Jeho výhoda spočívá především ve zdánlivě lehkém sestavení a následné časové nenáročnosti pro respondenty. Naopak jako limitace bývají často zmiňované např. malá návratnost odpovědí nebo malá výpovědní hodnota, pokud je dotazník sestaven nevhodně (Gavora, 2000, s. 99). Podle Chráska (2016, s. 158) je také u dotazníku důležité dávat velkou pozornost na interpretaci odpovědí, aby se „*odlišilo objektivní zjištění od subjektivních soudů.*“ Pro výzkumné šetření byl dotazník vytvořen v kombinaci otevřených a uzavřených otázek. Otevřené neboli nestrukturované položky v dotazníku převažovaly, jelikož umožnily respondentům větší volnost při proniknutí do zkoumané problematiky. Nevýhodou však je, že se obtížně zpracovávají. S tím souvisí také provedení kategorizace otevřených odpovědí, která je nezbytná pro utřídění většího počtu individuálních odpovědí (Chráska, 2016). Otevřené otázky v dotazníku se využívají především v explorativních výzkumech nebo v předvýzkumech (Gavora, 2000). Otevřené otázky v tomto dotazníku sloužily k předběžnému zmapování problematiky záškoláctví na ZŠ v Plzni.

Další zvolenou metodou byly hloubkové rozhovory s vybranými respondenty z předchozího dotazníkového šetření. Dle Švaříčka a Šedové (2007, s. 159) můžeme hloubkové rozhovory definovat jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.*“ Výhodou této metody je, že zaručuje zkoumání členů „*určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny.*“ Hloubkový rozhovor lze rozdělit na dva typy, a to na polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor, který může být veden na základě položené jen jedné otázky. Pro výzkum v rámci této studie byl zvolen polostrukturovaný rozhovor s předem připravenými otázkami. Využití polostrukturovaných rozhovorů je přínosné v tom, že je umožněna větší flexibilita během kladení otázek a lze je dle potřeby doplnit novými otázkami, směřujícími do větší hloubky zkoumaného jevu (Švaříček, Šedová, 2007).

Pro kvalitně vedený rozhovor je důležité věnovat také dostatek času pro přípravu. Výzkumník by měl mít dobrý teoretický přehled o zkoumané problematice a vytvořený seznam otázek, které jsou pro respondenta srozumitelné. Odpovědi respondenta by měly být zaznamenávány na diktafon a následně přepsány kvůli analýze rozhovoru (Švaříček, Šedová, 2007).

V neposlední řadě nebyly během výzkumu opomenuty etické aspekty. Při výzkumu bylo dbáno na dodržování etického kodexu jak při formulaci otázek v dotazníku, tak při rozhovoru. Dle Švaříčka a Šedové (2007, s. 45) je důležité dodržování důvěrnosti tím „*že nebudou zveřejněna žádná data, jež by umožnila čtenáři identifikovat účastníky výzkumu.*“ Dalším důležitým principem pro zajištění etických aspektů výzkumu je získání informovaného souhlasu od účastníků. Před každým rozhovorem byl dán účastníkům k podpisu **formulář informovaného souhlasu**, který je k dispozici v příloze č. 1.

4.3 VÝZKUMNÁ STRATEGIE

Nejdříve byla situace zmapována pomocí dotazníkového šetření, které bylo cíleno na výchovné poradce (VP) a školní metodiky prevence (ŠMP), působící na základních školách v Plzni. Otázky v tomto šetření byly zaměřené na výskyt záškoláctví, prevenci a osobní zkušenosti s metodami pro prevenci záškoláctví. Cílem dotazníku bylo získání dat od maximálního možného počtu ŠMP či VP ze základních škol ve městě Plzeň. Pro výzkum jsem

proto vyhledala kompletní seznam místních škol a z webových stránek si zjistila potřebné e-mailové kontakty na ŠMP a VP. Ve dvou případech jsem kontakt na webových stránkách nenalezla, proto jsem poprosila sekretariáty těchto škol o přeposlání žádosti na relevantní pedagogy. Otázky pokládané v dotazníku jsou součástí přílohy č. 2.

Dotazníkové šetření probíhalo v prosinci roku 2022 a v lednu roku 2023. V průvodním dopisu žádosti o vyplnění dotazníku jsem vysvětlila záměr výzkumu, zmínila očekávanou časovou náročnost pro vyplnění dotazníku a následně přiložila odkaz na online dotazník. Z celkového počtu 39 oslovených škol jsem i po následném připomínání získala 17 odpovědí. Z jedné školy jsem obdržela odpověď od školního metodika prevence i od výchovného poradce. Z jedné další školy jsem obdržela odpověď do e-mailu, že se záškoláctvím nemají žádné zkušenosti a proto dotazník nevyplní.

Po zpracování dat z dotazníku následovala kvalitativní část. Pro hlubší pochopení problematiky byl výzkum doplněn o rozhovory s vybranými respondenty z předchozího dotazníkového šetření. Oslovila jsem celkem 8 respondentů, jejichž odpovědi jsem pro tento výzkum vyhodnotila jako nejvíce relevantní, a požádala je o konzultaci formou polostrukturovaného osobního nebo on-line rozhovoru. Možnost on-line rozhovoru jsem zvolila z důvodu předpokladu jejich časové vytíženosti. V e-mailové žádosti jsem přiložila seznam otázek, na které bych se jich ráda zeptala. Na mou výzvu kladně reagovalo 5 respondentů a v únoru roku 2023 jsem zrealizovala těchto 5 rozhovorů. Otázky pokládané při rozhovorech jsou součástí přílohy č. 3.

Rozhovory byly vedeny vždy v předem domluvený čas, nejčastěji během jedné vyučovací hodiny, kdy měli pedagogové volnou hodinu. Trvání jednoho rozhovoru bylo v průměru 60 minut. Ve většině případů byl rozhovor veden přímo na škole v kabinetě VP či ŠMP, aby bylo docíleno klidného a příjemného prostředí. V jednom případě respondentka preferovala schůzku v kavárně. Na jedné škole byli při rozhovoru dokonce přítomni dva školní metodici prevence - a to jak pro první tak pro druhý stupeň.

Před každým rozhovorem jsem respondentům opět zopakovala svůj záměr a nechala je podepsat informovaný souhlas s poskytnutím jejich výpovědí pro mou bakalářskou práci. Všichni respondenti souhlasili s nahráváním rozhovoru na diktafon a s následnou transkripcí. Všichni respondenti byli ochotni odpovídat na všechny položené otázky.

Limitací této výzkumné strategie je zejména očekávaná nereprezentativnost vzorku škol a pedagogů zapojených do šetření, ve vztahu ke všem školám v Plzni.

4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK

Pro splnění definovaných cílů práce bylo potřeba kontaktovat pedagogy, kteří se zabývají problematikou prevence záškoláctví, a tedy pracují na pozici VP či ŠMP na základní škole v Plzni.

Pro dotazníkové šetření se podařilo získat výzkumný vzorek odpovědí od 17 VP či ŠMP ze základních škol v Plzni.

Pro rozhovor byli učitelé zvoleni na základě informací o existenci záškoláctví na jejich škole, které sami poskytli v dotazníkovém šetření. Z respondentů, kteří poskytli obsahově vysoce hodnotné odpovědi, jsem s žádostí o následný rozhovor oslovila jak ty, kteří uváděli výskyt záškoláctví na své škole jako rostoucí, tak i ty, kteří uváděli výskyt naopak klesající nebo stagnující. Pro rozhovory se podařilo sehnat jak VP tak i ŠMP a byly zrealizovány celkem s 5 ženami a 1 mužem. Níže je popsána stručná charakteristika jednotlivých respondentů. Pro větší přehlednost jsou respondenti označeni RR + číslo rozhovoru.

- RR1: Respondentka působící na škole již 15 let jako výchovná poradkyně a učitelka na druhém stupni. Na její škole jsou děti z problémových a vícečetných rodin a také několik cizinců, což se projevuje v počtu neomluvených hodin. Při rozhovoru uvedla, že tak 1/3 žáků má problémy s docházkou.
- RR2: Respondentka pracující jako výchovná poradkyně a zástupkyně ředitelky. Na škole působí již 16 let. Jedna neomluvená hodina na její škole je už považována za porušení školního řádu. Počet záškoláků odhaduje na maximálně 10 dětí za rok.
- RR3: Učitelka druhého stupně a metodička prevence, působící na škole 4 roky. Porušení školního řádu je na její škole již od jedné zameškané hodiny. Jedna až pět neomluvených hodin je postihováno ředitelskou důtkou a poté postih stoupá. Aktuálně řeší zhruba 6 žáků potýkající se se záškoláctvím.
- RR4: Respondentka působící na současné škole 4 roky jako učitelka, třídní učitelka a výchovná poradkyně. Minimální počet neomluvených absencí považovaných za porušení školního řádu je jedna hodina, od 10 hodin je záležitost projednána s

výchovnou komisí a od 25 hodin se hlásí na OSPOD. Počet záškoláků na její škole je ale relativně nízký.

- RR5: Ředitel školy, který působí 11 let také jako školní metodik prevence pro druhý stupeň. Na rozhovor si pozval svou kolegyni, která je třídní učitelka a zároveň školní metodička prevence pro první stupeň a pracuje na škole 7 let. Neomluvenou absenci řeší od 10 hodin a při 20 hodinách má žák sníženou známku z chování. Záškoláctví je na jejich škole velmi výjimečné.

4.5 ANALÝZA DAT Z DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

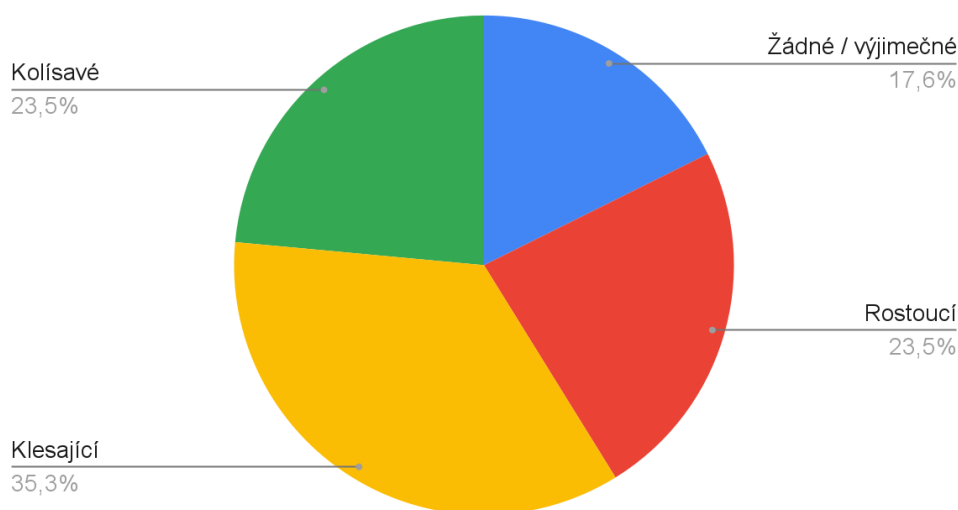
Cílem dotazníku bylo zmapování problematiky záškoláctví na ZŠ v Plzni. Dotazník byl vypracován v online verzi v aplikaci Google Formuláře. Jelikož dotazník obsahoval především otevřené otázky, byla získaná data pro větší přehlednost přepsána do tabulky v programu Excel. Odpovědi z dotazníku byly gramaticky zkontrolovány, kategorizovány a následně vyhodnoceny. Otázky byly rozděleny do čtyř tematických bloků - Výskyt záškoláctví, Prevence na vaší škole, Financování prevence a Osobní zkušenosti. Na následujících stranách jsou shrnuté odpovědi z dotazníkového šetření podle zadaných otázek.

4.5.1 ČÁST 1: VÝSKYT ZÁŠKOLÁCTVÍ

Otázka 1.1 - Je na Vaší škole v posledních 5 až 10 letech klesající nebo rostoucí trend záškoláctví?

První otázka se týkala výskytu záškoláctví na dané škole. Z celkového počtu 17 respondentů šest respondentů uvedlo, že vidí ve své škole trend jako klesající, čtyři jako rostoucí, další čtyři jako kolísavý. Tři respondenti tento trend považují za marginální nebo ho neřešili (graf č. 1).

Graf 1: Výskyt záškoláctví

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka 1.2 - Jaký sledujete vývoj záškoláctví na prvním stupni a jaký je na druhém stupni?

Respondenti se shodli v tom, že na druhém stupni je výskyt záškoláctví větší a tedy počet zameškaných hodin a vyhýbání se školní povinnosti s věkem narůstá. Někteří uváděli, že na prvním stupni je výskyt záškoláctví minimální a když k němu dojde, jedná se o výjimku. Pouze jedna respondentka uvedla překvapení nad tím, že záškoláctví se na její škole v poslední době více vyskytuje na prvním stupni.

Fenomén skrytého záškoláctví respondenti zmiňovali jak na prvním, tak i na druhém stupni. Tři respondenti však uvedli, že na jejich škole je záškoláctví minimální nebo ho téměř neevidují.

Respondenti uváděli, že na prvním stupni třídní učitelé více tolerují nepřítomnost žáků, nebo že se jedná o pozdní omlouvání. Jeden respondent uvedl, že pandemie Covid - 19 může mít vliv na záškoláctví na druhém stupni. V některých případech je nepřítomnost žáků omluvena jejich zdravotním stavem, který se ale dle respondentů nejeví tak závažný na to, aby musel žák zůstat tak často doma.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Na prvním stupni je spíš skryté záškoláctví, protože dítě rodič do školy neodvede, ale omluví. Na druhém stupni již dítě nejde do školy záměrně.“

„Na druhém stupni je křivka nárůstu lehce vyšší oproti situaci před pandemií Covid-19.“

„Na naší škole je nepřítomnost žáků ve škole velmi často závislá na zdravotním stavu žáka. V posledním období jsou žáci často doma ze zdravotních důvodů, které se nám nejeví až tak zásadní. Nejedná se ovšem o záškoláctví.“

Otázka 1.3 - Jaké jsou z Vašeho pohledu nejčastější důvody pro záškoláctví na Vaší škole?

Velmi často vidí respondenti problém v rodině - jako nejčastější důvody se opakovaly termíny jako nefungující rodinné prostředí, slabé sociální zázemí nebo nedostatečné výchovné působení rodičů. Druhý nejčastější důvod je podle respondentů to, že rodiče dětí kryjí neúčast na vyučování a jedná se tedy o tzv. skryté záškoláctví. V těchto případech pak žáci např. hlídají doma své sourozence. Jako další důvody byly uvedeny problematické osobnostní rysy konkrétního dítěte spojené s psychickými problémy. Respondenti uváděli také jako důvody stres, nebo úzkosti ze školy. V neposlední řadě se zmiňovali také o problémech ve škole - nechuti k učení, vyhýbání se povinností a lenosti.

4.5.2 ČÁST 2: PREVENCE NA ŠKOLE

Otázka 2.1 - Máte na Vaší škole nastavené preventivní programy konkrétně na předcházení záškoláctví (přednášky, workshopy atd.)? Pokud ano, jaké?

Respondenti nejčastěji uváděli, že tuto problematiku řeší v rámci třídnických hodin, či výchovy ke zdraví a to formou besedy se žáky, kde se zaměřují především na zdravé klima třídy. Někteří respondenti přímo uváděli, že následují postupy uvedené v rámci svého MPP nebo školního řádu. Část respondentů uváděla, že na problematice pracuje individuálně a spolupracuje při tom s rodiči a dalšími institucemi. Čtyři respondenti uvedli, že nemají nastavené preventivní programy konkrétně na záškoláctví.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Tuto problematiku probíráme na hodinách OV a VZDR + se snažíme jako pedagogický kolektiv podporovat zdravé klima ve škole i v jednotlivých třídách - což souvisí s vývojem vztahů učitelé - žáci.“

„Zaměření preventivních programů je komplexní, záškoláctví je součástí. Ovšem hlavní snahou je vytvoření motivujícího školního prostředí, dobrých žákovských kolektivů.“

Otázka 2.2 - Jaký je postup řešení záškoláctví na Vaší škole?

V této otázce hraje důležitou roli komunikace se zákonnými zástupci a motivující rozhovory se samotnými žáky. Školy tak většinou začínají schůzkou s žákem a jeho rodiči, aby prodiskutovali problém a možné důsledky, jako jsou kázeňská opatření nebo snížení známek. Některé školy zapojují externí orgány, jako je Policie ČR, střediska výchovné péče nebo OSPOD, když situace eskaluje. Závažnost přijatých opatření závisí na počtu neomluvených absencí a četnosti absence žáka.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Jednání se zákonnými zástupci, popř. pokud dojde k vyššímu počtu hodin, tak kontaktujeme OSPOD a s jeho součinností jednáme se zákonnými zástupci, hodiny neomlouváme.“

„Kontaktovat rodiče, osobní konzultace, v případě pokračujících problémů výchovná komise, kázeňská opatření, komunikace s OSPODem.“

Otázka 2.3 - Jaké postupy se Vám osobně osvědčily pro snížení počtu zameškaných hodin?

Z odpovědí na otázku vyplývá, že respondentům se osvědčily různé postupy. Shodovali se ale např. v tom, že je nezbytná okamžitá kontrola docházky a přísnost a důslednost při omlouvání absencí. Dále to je včasné kontaktování zákonných zástupců a vyjasnění si možných důsledků dlouhodobé absence. Některým žákům pro to pomohla výchovná komise nebo OSPOD. Také bylo zdůrazněno, že je důležité pečovat o bezpečné klima ve škole a budovat vztahy mezi učitelem, žákem a třídou, aby se důvody nechození do školy rychleji identifikovaly. Jeden respondent uvedl, že se mu osvědčilo až to, když matka dostala peněžitou pokutu za neposílání syna do školy.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Komunikace s rodiči, někteří po absolvovaném výchovném jednání dohlížejí na příchod dítěte do školy, vozí ho autem apod.“

„Okamžitá kontrola docházky, kontaktování zákonného zástupce, důslednost v omlouvání, dodržování termínů omlouvání, úzká komunikace mezi třídním učitelem a zákonným zástupcem.“

4.5.3 ČÁST 3: FINANCOVÁNÍ PREVENCE

Otázka 3.1 - Absolvovali jste Vy nebo Vaši kolegové k problematice prevence záškoláctví nějaké workshopy nebo semináře? Pokud ano, jaké?

K účasti na workshopech a seminářích se šest respondentů vyjádřilo, že se žádných nezúčastnily. Bylo to hlavně z důvodu, že záškoláctví na jejich škole není zásadní problém. Devět respondentů uvedlo, že se podobných akcí zúčastnilo. O této problematice se respondenti vzdělávali v rámci studia specializačního kurzu pro školní metodiky prevence, nebo v pedagogicko-psychologické poradně. Jeden respondent zmínil projekt KOTVA, který spadá pod P-Centrum v Plzni. Dvě odpovědi byly neurčité a respondenti si nepamatovali, zda by se takového workshopu či semináře zúčastnili.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

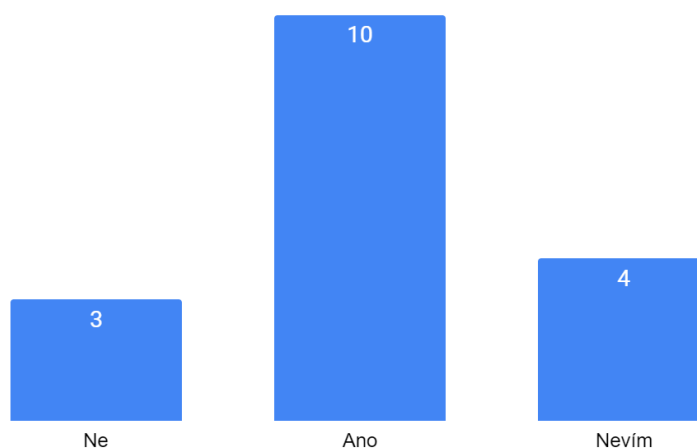
„Workshopy, kterých se účastním, mívají většinou širší zaměření, ne konkrétně na záškoláctví.“

„Ano, výchovná poradkyně a metodička prevence se pravidelně na svých odborných setkáních touto problematikou zabývají.“

Otázka 3.2 - Žádala Vaše škola o dotační program s názvem Podpora primární prevence rizikového chování a mediální výchovy od odboru MŠMT?

Na tuto binární otázku odpovědělo necelých 60 % (tedy celkem 10) respondentů, že jejich škola o dotační program žádala. Tři respondenti uvedli, že nežádali a čtyři, že neví (graf č. 2).

Graf 2: Podpora primární prevence

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka 3.3 - Pokud ano, které programy financované z těchto zdrojů se Vám jeví jako nejpřínosnější?

Respondenti ze škol, které žádaly o dotační program, nejčastěji uváděli za nejpřínosnější adaptační a zážitkové kurzy. Jako další byly zmíněny besedy a přednášky zaměřené na řešení konfliktních situací. Dále byly díky dotacím financovány preventivní programy od certifikovaných organizací - např. od Pointu 14, Centra protidrogové prevence a terapie nebo Národní iniciativy pro život. Dva respondenti také uvedli, že finance využívají pro výtvarné a literární projekty. Od jednoho respondenta zazněla: „Animácie - veľmi obľíbená aktivita, ktorá veľmi podporuje skupinovú spoluprácu.“

4.5.4 ČÁST 4: OSOBNÍ ZKUŠENOSTI

Otázka 4.1 - Jaký je podle Vás vhodný způsob předcházení záškoláctví v rodinném prostředí?

Podle respondentů je klíčovým faktorem v prevenci záškoláctví v rodinném prostředí kvalitní rodinné zázemí, kde rodič své dítě podporuje. Je také důležité, aby rodina chtěla spolupracovat se školou. Jako zásadní respondenti uváděli i postoj rodičů ke škole a celkově ke vzdělání, tedy aby měl žák dobrý rodičovský vzor. S tím souvisí motivace ke vzdělávání a budoucímu profesnímu uplatnění.

Pro respondenty je také důležitá důslednost v kontrole volného času. Na druhé straně, někteří respondenti si nejsou jisti, jak by se mělo záškoláctví v rodině předcházet a

poukazují na to, že mají jen omezený vliv na to co se děje v rodině, proto např. spolupracují s organizacemi, které přímo do rodiny dochází.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Podpora dítěte ve studiu, zázemí pro přípravu do školy, posílat dítě do školy a zejména u žáků 2. stupně nepodporovat ho v zameškávání. Vést děti k postavení se problému čelem.“

„Tolerance nedostatků, plánování práce, kladná motivace za dílčí splněné úkoly a úzká spolupráce s třídním učitelem ve škole.“

Otázka 4.2 - Jaký je podle Vás vhodný způsob předcházení záškoláctví ve školním prostředí?

V této otázce se nejvíce respondenti shodli na vytvoření bezpečného prostředí pro žáky. Dokazují to výpovědi jako dobré klima školy, motivující prostředí, začleňování všech do kolektivu, snaha o maximální ztraktivnění výuky nebo neformální komunikace se žáky. Dále respondenti uváděli pravidelné zvaní rodičů do školy a společné řešení problémů. Často se také opakovalo, že by žáci měli vědět o možnostech komu se v případě problémů svěřit.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Zájem třídního učitele i učitele o žáky - vyslechnout, pomoci vyřešit problém, nepřehlížet, dát šanci i slabším žákům, aby zažili úspěch.“

„Klidné a respektující prostředí školy, možnost probrat obavy s jednotlivými vyučujícími, ŠMP, VP.“

Otázka 4.3 - Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení motivace k učení?

U této otázky respondenti doporučovali co nejvíce ztraktivnit výuku např. projektovým vyučováním, novými nápady do výuky, zážitkovým učením nebo učením na příkladech. Dalším doporučením je práce na sebevědomí a to tak, že by žáci měli zažít pochvalu a úspěch. Dále motivovat žáky k dalšímu vzdělávání a vytvoření si profesního cíle.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Zažití úspěchu (jedno v čem - kreslení, zpěv, sport).“

„Žáka motivovat kladně, nezesměšňovat, nenechat žáky posmívat se, domluvit individuální doučování.“

Otázka 4.4 - Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení motivace k socializaci?

Respondenti se shodovali na důležitosti společných akcí mimo školu i ve škole a důležitosti skupinové práce. S tím souvisí také adaptační kurzy, pravidelné třídnické hodiny, zážitkové akce nebo využívání komunitního kruhu. Dále to byla citlivá práce s kolektivem a vytvoření bezpečného prostředí, kde se žáci nebojí projevit svůj názor a nebojí se projevit před ostatními. Respondenti by volili metody respektující nastavené bezpečného klimatu, jejichž výsledkem je pocit sounáležitosti žáků se skupinou. Dva respondenti uvedli, že k socializaci by se dítě mělo učit v rodinném prostředí.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Citlivá práce s kolektivem. Neustálé monitorování vztahů, zásah při náznaku počínající agrese nebo nesnášenlivosti, společné akce mimo školu i ve škole.“

„To je otázka pro rodinu, socializované by dítě mělo již do školy nastoupit, v tomto směru je školní prostředí již jen podporující, rozvíjející a je v součinnosti s rodinou.“

Otázka 4.5 - Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení odolnosti vůči povinnostem?

U této otázky se objevovaly nejvíce metody pro učení důslednosti a trpělivosti. Dále metody zaměřující se na práci s časem a učení se naplánovat si povinnosti podle důležitosti. Také byla zmíněna metoda nácviku a hovoření o nejrůznějších situacích ze života, aby se žáci připravili na střet s úspěchem ale i neúspěchem.

Níže jsou příklady tvrzení některých respondentů:

„Třídění povinností od důležitých po méně důležité, rozvržení času na jejich splnění.“

„Brát povinnost jako součást života.“

„Metody relaxační a na zvládnání stresu, sebeorganizace a strategické plánování učení.“

„Metoda postupných kroků, volba individuální strategie učení, rozpis povinností - grafická podoba úkolů.“

Otázka 4.6 - Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení odolnosti vůči kritice?

Respondenti se shodli na tom, že pro zvýšení odolnosti vůči kritice je důležité učení se sebehodnocení, učení se přijmout cizí názor, a učení se následně zamyslet nad kritikou, která je běžnou součástí života. Žáci by si měli budovat zdravé sebevědomí již od útlého věku. Zároveň je v případě kritiky nezbytné poskytovat konkrétní zpětnou vazbu, která je konstruktivní a nabízí řešení. Kromě toho může pomoci i trávení času s vrstevníky, asertivní chování a práce s kolektivem. Zazněla i práce s kolektivem v kruhu pro větší důvěru, kde může promluvit každý. Při těchto metodách je vhodné zdůraznit, že se nedostane ven nic, co v kruhu zazní.

„Každý snese jakoukoli kritiku jinak, časté hodnocení např. spolužáky, sebehodnocení-využívám při každém zkoušení.“

„Trávení času s vrstevníky v off-line prostředí, vlastní trénování laskavé konstruktivní kritiky při hodnocení sebe a spolužáků při reflexi v hodinách.“

„Učit se hodnotit i sebehodnotit se zdůvodněním hodnocení.“

„Důvěra. Žák mi musí důvěřovat a pak přijme kritiku. Důvěra je vztah, který se musí vybudovat a snadno se ztratí.“

Otázka 4.7 - Spatřujete nějaké obecné nedostatky v prevenci záškoláctví? (malý důraz na tuto problematiku, málo publikací o této problematice apod.)

Na otázku odpověděla většina respondentů, že žádné nedostatky nespátřují. Ostatní zmiňovali nedostatky jako málo pravomocí OSPODu, málo publikací nebo málo kvalitních certifikovaných programů. Jeden respondent přímo uvedl, že mu chybí větší kompetence institucím, kteří by mohli do rodin a kontaktovat zákonné zástupce v době výuky (učitelé jsou ve škole ve třídách a odpoledne chodit po návštěvách není v jejich silách). Někteří respondenti vidí problém především v rodinách, kde není kladen důraz na plnění školních nebo pracovních povinností.

4.6 ANALÝZA DAT Z ROZHOVORŮ

Cílem následných rozhovorů bylo získat podrobnější vhled do problematiky záškoláctví ve vybraných ZŠ v Plzni a jejich řešení. Data byla zpracována metodou kvalitativní analýzy. Analýza u kvalitativní metody je dle Hendla (2016, s. 227) „*systematické nenumerické organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, datové konfigurace, formy, kvality a*

vztahy.“ Otázky, které byly respondentům během rozhovoru kladeny, jsou součástí přílohy č. 3.

Rozhovory byly doslovně přepsány a následně analyzovány pomocí techniky otevřeného kódování metodou papír a tužka. Otevřené kódování znamená, že se text rozdělí na jednotky, kterým se přidělí jména (kódy) a ty se následně zařadí do kategorií. Podle Švaříčka a Šedové (2007, s. 211-215) „*může být kódem slovo nebo krátká fráze, která nějakým způsobem vystihuje určitý typ a odlišuje jej od ostatních.*“ Kódy mohou být podle autorů také výrazy, které přímo zazněly od respondentů během rozhovoru. Takovým kódům se pak odborně říká in vivo kódy. Nalezené kódy byly pro lepší přehlednost a orientaci v poměrně dlouhých prepisech rozhovorů rozlišeny barvami. Následující analýza dat z rozhovoru je členěna na základě dílčích výzkumných otázek a obsahuje doslovné citace respondentů, které neprošly jazykovou úpravou.

4.6.1 DVO1: JAK SE VYVÍJÍ VÝSKYT ZÁŠKOLÁCTVÍ NA ZŠ V PLZNI

Cílem první dílčí výzkumné otázky bylo zmapování výskytu záškoláctví na ZŠ v Plzni. Během otevřeného kódování jsem identifikovala a kategorizovala tyto kódy (tabulka č. 2):

Tabulka 2: Kategorie a kódy DVO1

Kategorie	Kódy
Výskyt záškoláctví	Frekvence výskytu
	První nebo druhý stupeň školy
Důvod k záškoláctví	Skryté záškoláctví
	Starání se o sourozence
	Psychické problémy
	Pohodlnost
	Pozdní příchod

	Problémy v kolektivu
Postup v případě neomluvené absence	Komunikace s žákem
	Schůzka se zákonným zástupcem
	Výchovná komise
	OSPOD
	Opatření k posílení kázně
Předpoklad k záškoláctví	Nefungující rodina
	Nevzdělanost rodiny
	Sociálně slabá rodina
	Nízké sebevědomí žáka
Nejhorší případ záškoláctví	Řešení s Policí
	Řešení s OSPODEM

Zdroj: vlastní zpracování

RR1: První respondentka odhaduje počet žáků, kteří mají problém s docházkou na jednu třetinu. Větší míru záškoláctví pozoruje na druhém stupni, kde jako důvod vidí pozdní příchody: „*Tam jim naskakují neomluvené hodiny za pozdní příchod. Máme to nastavený tak, že když je pozdní příchod třeba o 10 minut, tak se to zapíše a střádají se tam ty minuty, a když je jich 45, tak je to jakoby jedna neomluvená hodina.*“ Jako nejčastější důvody pro záškoláctví vidí skryté záškoláctví, kdy starší sourozenec hlídá mladšího a rodič absenci následně omluví: „*Když je vícečetná rodina, tak ty starší třeba pomáhají hlídat sourozence, maminka musí vzít jednoho k lékaři, tak on hlídá další dvě.*“ Dalším důvodem je pohodlnost žáka, kdy o absenci rodiče ani nemusí vědět: „*Ty děti prostě to mají jako bojovou hru, že*

prostě mně se nechce do školy, dneska píšeme prověrku z matiky, tak že bude sranda a zapečeme a půjdeme do parku.“

V případě neomluvené absence je na škole respondentky postup takový, že se učitelé nejdříve snaží promluvit se žákem a vysvětlit mu možné následky, které by se mohly stát, když nebude chodit do školy. Pokud pohovor se žákem nezafunguje, telefonicky se kontaktuje zákonný zástupce a nabídne se mu pomoc. Další postupy jsou sjednání výchovné komise či nahlášení případu na OSPOD, podle závažnosti a počtu neomluvených hodin.

Děti, které nemají pevné vedení z rodiny, považuje respondentka za nejnáchylnější k záškoláctví. Dokazuje to tvrzení: *„Pokavaď tam ten rodič funguje a prostě ho ráno z té postele defakto vyvleče a měli jsme tady maminku, která kluka vodila až do školy, když byl na druhém stupni, takže prostě ten rodič tam musí fungovat.“* Nejzávažnější případ záškoláctví byl ten, když jeden žák přišel do školy za celý rok pouze třikrát. Případ byl závažný také tím, že rodiče tohoto žáka byli u soudu již kvůli záškoláctví jeho staršího bratra. Rodina se vymlouvala na to, že má chlapec postcovidový syndrom a proto nemůže chodit do školy. Tento případ šel však dle respondentky mimo školu a řešila ho policie.

RR2: Druhá respondentka uvedla, že záškoláctví pozoruje s narůstajícím věkem a s nástupem odpoledního vyučování. Ročně tipuje výskyt záškoláctví na své škole u maximálně 10 žáků. Psychické potíže dětí považuje za nejvíce častý důvod: *„Měli jsme tady dívku, kde psycholog řekl, že dívka není aktuálně ve stavu, kdy by mohla navštěvovat školu a prosí o individuální vzdělávání (...) Máme tady fakt spoustu dětí, který mají psychické potíže a na základě nich se vlastně jakoby vyhýbají tý výuce (...) Nebo jsou vyčerpaný a jsou to „nežerky“, jo máme tady kluka anorektika, takže ten když má hypoglykemii tak prostě nevstane z pelechu.“*

Na škole druhé respondentky je omlouvání absence nastavené tak, že by škola měla do tří dnů dostat omluvenku. Škola má také nastavená opatření k posílení kázně, kde je zmíněná neomluvená absence. V případě neomluvené absence do 2 hodin, dostává žák napomenutí třídního učitele. V případě neomluvené absence 1 vyučovacího dne nebo opakované absence do 5 hodin včetně, dostává žák důtku třídního učitele. A nakonec v případě neomluvené absence do 10 hodin nebo 2 vyučovacích dní, dostává žák důtku ředitele školy.

Za žáky náchylné k záškoláctví považuje ty, které mají nízké sebevědomí: „*Mají nízkou takovou tu zdravou podporu od rodičů.*“ Dále jsou to děti, které nemají mantinely nebo jim je nenastavili rodiče, protože je chtěli příliš opečovávat: „*Třeba dítě, které žije jenom s maminkou a ta mu chce tak strašně jakoby rozšířit ty benefity životní, že mu nenastavuje ty hranice, aby ho zbytečně nestresovala.*“ Náročný případ respondentka řešila s dívkou, která do školy nechodí a v šesté třídě porodila. Dítě bylo z rodiny odejmuto a svěřeno do péče partnera dívky. Respondentka se situaci snaží řešit, ale dodává, že: „*Ta holka stále nechodí a já nedělám nic jiného, než píšu na OSPOD. OSPOD s tím de facto může udělat takový, jako že se tam přijdou podívat do rodiny a řeknou, ať holka chodí do školy. A teď už mi došla trpělivost, takže už to budu dávat na Policii ČR, i když tam to zase přehodí na OSPOD. Ale aspoň to zase půjde jako do větší šířky.*“

RR3: U třetí respondentky se na škole na prvním stupni záškoláctví nevyskytuje. Na druhém stupni napočítala šest žáků, kterých se tento problém aktuálně týká. Jako důvody pro záškoláctví uvedla problémy v třídním kolektivu nebo problémy v sociálně slabých rodinách. Dokládá to tvrzení: „*Třeba problémy v třídním kolektivu, zejména třeba u dívek, tak prostě oni se jako bojí, nechtějí tam jít, protože třeba něco si udělali ve volném čase (...)* Nebo jsou to žáci ze slabého sociálního zázemí a prostě ani ty rodiče je neposílají do školy, protože třeba chtějí doma pomáhat, třeba starat se o sourozence.“ Právě žáky ze slabého sociálního zázemí považuje respondentka za nejnáchylnější k záškoláctví. Dále také žáky z rodin, kde jsou narušené vztahy, kdy se např. rodiče rozvedou a každý si pak založí novou rodinu: „*A vlastně ty děti z toho prvního manželství najednou se jim nehodí úplně moc a nechají je vlastně napospas (...)* Tam i vlastně není jako motivace ze strany těch dětí se nějak jako snažit, protože vlastně nikoho to nezajímá.“

V případě neomluvené absence se na škole třetí respondentky většinou postupuje tak, že se třídní učitel nebo kdokoliv ze školního poradenského pracoviště, ptá žáka na důvody nechození do školy. Na škole je také školní psycholog, který s tímto pomáhá. Pokud je absence vysoká, pozvou se zákonní zástupci do školy a v nejhorších případech je nutné kontaktovat OSPOD.

RR4: Na základní škole čtvrté respondentky je záškoláctví velmi výjimečné, případy by dokázala spočítat na jedné ruce. Nejčastější důvody vidí v absenci rodinné péče, výjimečně v psychickém problému dítěte. Na škole, kde respondentka působí, pracují s žákem, který

má neomluvenou absenci tak, že se nejprve snaží promluvit si se žákem, následně s rodiči a poté se volí další postupy: „*Takže schůzka s rodičema, výchovná komise a kontaktování OSPODU.*“ Jako nejvíce náchylné k záškoláctví vidí ty žáky, o které se rodiče nestarají, což dokládá následující výrok: „*Pokud je to normální rodič, který se o svoje dítě stará, tak v okamžiku, kdy mu zavoláte, že rodič není ve škole a on to neví, tak okamžitě přijde a začne to řešit, takže to nepřejde tu mez těch 25 hodin.*“ Na škole se dle respondentky objevuje především skryté záškoláctví, kdy škola musí omluvit absenci omluvenou rodiči, kteří v některých případech kryjí své děti např., aby neztratili nárok na sociální dávky.

RR5: Záškoláctví u respondentů na škole není zásadní problém. Konkrétně na prvním stupni je to průměrně jeden žák za rok. Nejčastější forma je skryté záškoláctví: „*Někdy jsme se setkávali s tím, že nechávali staršího sourozence hlídat mladšího a tím pádem měl ten starší kryté záškoláctví, protože mu napsali omluvenku taky, že ho něco bolelo, aby nemuseli oni být s ním a hlídat nemocný dítě.*“ Nejčastější příčinu k nechození do školy, vidí respondenti v pohodlnosti nebo také zaspávání. Dokazuje to tvrzení: „*Zaspi, ale už nedorazí, místo toho, aby teda přišel na druhou hodinu, omluvil se, tak si ho nechávají doma a omluví nějakou nevolností.*“

Postup v případě neomluvené absence je dle respondentů následující: „*No první je žák, pak je žák-rodič, pak je případová konference, OSPOD.*“ Žáci, kteří jsou náchylní k vysoké absenci, jsou dle jejich názoru ti, kteří mají sami špatnou historii se svou školou a celkově špatný vztah ke vzdělávání a převádí to na své děti: „*Jsou to sociálně slabší děti a je to daný teda tím nevzděláním rodičů.*“ Jako příklad zmínili romského žáka, který si nechce podat přihlášku na žádnou střední školu a respondent jako ředitel s tím nemůže nic udělat. Zároveň ale dodávají, že mají na škole romské rodiny, které by mohli dávat za příklad v péči o děti. Náročný případ záškoláctví respondenti řešili s dívkou, která byla sledovaná OSPODEM už od prvního stupně a byla celostátně hledaná.

4.6.2 DVO2: JAKÉ PREVENTIVNÍ PROGRAMY NA ZÁŠKOLÁCTVÍ JSOU VYUŽÍVÁNY?

Cílem druhé dílčí výzkumné otázky bylo zjistit, jaké programy pro prevenci záškoláctví jsou na ZŠ v Plzni využívány a jak je prevence vnímána obecně. Dále měla otázka zjistit zkušenosti s externími organizacemi poskytující preventivní programy, ale také s preventivními programy, které si škola realizuje sama. Během otevřeného kódování jsem identifikovala a kategorizovala tyto kódy (tabulka č. 3):

Tabulka 3: Kategorie a kódy DV02

Kategorie	Kódy
Minimální preventivní program (MPP)	Obsah programu
Nevhodné postupy při prevenci záškoláctví	Zastrašování
	Placené programy
	Neinformovanost rodiny
	Nedůslednost učitele při omlouvání
Zkušenost s preventivními programy v Plzni	Spokojenost s nabídkou
	Nespokojenost s nabídkou
Externí preventivní programy - přínosy	Nevšední vyučovací formát
	Nadhled a externí zpětná vazba
	Respekt k externím lektorům
Externí preventivní programy - rizika	Nekvalifikovaný nebo neprověřený lektor
	Přílišná šíře programu
	Návodnost programu
Preventivní programy realizované školami - přínosy	Důvěra k učiteli
	Časová dostupnost

	Program ušitý na míru
Preventivní programy realizované školami - rizika	Běžná záležitost
	Časová náročnost

Zdroj: vlastní zpracování

RR1 První respondentka uvedla, že obsahem jejich MPP je např. jak postupovat když se objeví šikana, nebo když má žák neomluvené hodiny. Nevhodný postup při prevenci záškoláctví respondentka nevedla. Dostupnost a zkušenost s preventivními programy hodnotí kladně a vyzdvihuje především programy od policie, protože dokáží u žáků navodit respekt. O programu přímo na záškoláctví nevěděla. Rizikem u preventivních programů může být jejich nekvalita a realizování programu jen kvůli výdělku. *„Je důležité rozlišovat, kdo chce dělat prevenci tak, aby to mělo smysl, a kdo si chce na tom namastit kapsu, že vybere tři a půl tisíce za hodinu a jde domů (...) Jo nažeňte nám do tělocvičny celý první stupeň a za každého vyberte 50 korun a my mu tady něco budeme říkat. To nemá smysl při představě, že tam je deset tříd, který tam sedí po žíněnkách, po lavičkách, tak tady si myslím, že tady to bylo čistě pro výdělek. Ale pak to jiné organizace dělají tak, že mají jen jeden ročník.“* Přínos preventivních programů, které přímo realizuje škola, vidí respondentka v tom, že zná problematiku dětí a rodiny, a proto může společně s kolegy udělat program přímo na míru. *„Jestli by to chtělo je vyvést ven, tam s nima dělat sport, nebo je vzít a malovat s nima.“* Zároveň ale dodává: *„Musí k tomu být chuť, musí k tomu být čas, prostor a finance.“*

RR2 Obsahem MPP na škole druhé respondentky je to, jak by se měli učitelé zachovat v klíčových záležitostech jako je právě záškoláctví. Za nevhodný postup při preventivních opatřeních považuje dobrou vůli učitelů, kteří příliš důvěřují tomu, co žáci říkají a nejsou důslední v omlouvání. V tomto případě hrozí, že se záškoláctví neodhalí včas: *„Jo, protože třeba jsou učitelé, kterým to vyloženě ujede pod rukama a najednou zjistí, že měsíc nemají od dítěte omluvenku.“* S preventivními programy respondentka nemá dobrou zkušenost, protože se podle ní jednorázové programy mívají účinkem. Za největší riziko externích programů považuje nekvalifikovaného lektora: *„Preventivní programy musí dělat fakt*

vždycky někdo, kdo taky už ví, o co mu jde, nedělá to jenom zábavu sám pro sebe, ale ví, koho s tím chce ovlivnit.” Přesto využívá nabídku programů od policie, nebo Národní iniciativy pro život. *„Ale aby to působilo ty programy jako prevence šikany nebo toho záškoláctví, nebo i prevence drog, já tu zkušenost nemám.“* Daleko větší přínosy a funkčnost spatřuje v interních záležitostech, kdy si třídní učitel během třídnických hodin svou třídu ošetří: *„Je dobrý, když to dělá někdo, koho ty děti znají, koho potkávají a mají k nim důvěru.“* Respondentka uvádí, že je i v tomto případě nutné pedagoga proškolit, aby nepracoval jen na základě své intuice: *„Nechat ho tak, aby byl fakt pro to nadšenej, a pak si myslím, že je to úplně nejlepší krok.“* Externí programy vidí spíše jako ukázkou nebo model pro inspiraci.

RR3 Třetí respondentka MPP sama vytvářela, proto byla její odpověď na obsah programu velmi podrobná. Na začátku je obecná charakteristika školy. Dále se rozebírá rizikové chování, které se nejčastěji na škole vyskytuje, a také je prostor věnovaný informacím o distanční výuce. Velkou částí je popsání týmu poradenského pracoviště, na které je respondentka pyšná. Na škole se nachází školní psycholog, dvě výchovné poradkyně, školní metodik a speciální pedagog. Za nevhodné postupy při preventivních opatření obecně považuje jakékoliv zastrašování typu: *„Z tebe nic nebude.“* Za další nevhodný postup považuje, když se hned o problému informuje OSPOD a nenaváže se nejdříve spolupráce s rodiči. Zkušenosti s preventivními programy má od městské policie, organizacemi Diakonie, Národní iniciativa pro život, Point 14 a pedagogicko-psychologickou poradnou. Obecně si vybírá pouze organizace, které jsou certifikované. Zároveň dodává: *„Tak úplně jako nejsem spokojená, že by to úplně ty očekávání, se kterými to objednávám, že by to jako splnilo (...) Ne vždycky je to jako dobře připravené.“* O dostupném programu přímo na záškoláctví respondentka neví. Jako rizikové vidí u externích preventivních programů působení programu návodně: *„V podstatě, že ty žáci to jako vyzkouší to, co se tam dozví, že se může stát. Tak ono je to vyzve k tomu, že to jako zkusí, to se nám stalo teďkon.“* Přínosem jsou kontinuita třídy a jiný způsob práce v rámci např. komunitních kruhů. Když si vytváří preventivní program na škole, největší přínos spatřuje v tom, že je udělaný přímo na míru dané třídě. Nakonec dodává, že nevýhodou je časová náročnost pro pedagogy: *„Já si opravdu musím hodně jako plánovat, abych všechno zvládla no.“*

RR4 Respondentka jako výchovný poradce nevytváří preventivní program, pouze objednává preventivní programy spolu se školní metodičkou prevence. K obsahu MPP se

tedy nevyjadřovala. K nevhodnému postupu při preventivních opatření respondentka uvedla, že ji žádný aktuálně nenapadá. Všeobecně je s dostupností preventivních programů v Plzni spokojená, chválí si zejména spolupráci s policií. Preventivní programy na její škole jsou hlavně na téma šikany, záškoláctví se řeší jen okrajově. Preventivní program, který by byl zaměřený ryze na záškoláctví, vidí jako problematický: *„Jo, jako to je takový docela si myslím, že dost náročný. Tam jako můžete vyprávět o tom, že když maminka nebude chodit do práce, že jí z té práce vyhodí a nebudou mít peníze na to, aby koupila dětem, to co koupit má, ale tak jako jenom připodobnit. Nedovedu si představit programy, jakým způsobem by se tohleto mohlo, nevím.“* Velký význam spatřuje v tom, že je program vytržením z běžného vzdělávacího procesu: *„Kde stojí stále stejnej učitel, kterej se přestává stávat zajímavým.“* Riziko vidí v tom: *„Pokud přijde někdo, kdo tam kuřká. No jo, každěj nemůže přednášet, každěj není učitel.“* Preventivní programy realizované školou, např. během občanské výchovy, považují žáci dle jejího názoru za běžnou záležitost a často si ani neuvědomí, že se jedná o prevenci, protože to je zahrnuté do běžného vyučovacího procesu.

RR5 Respondenti popsali, že obsahem jejich MPP je plán na preventivní aktivity zaměřené na jednotlivé oblasti, dále spolupracující organizace a zvláště mají vytvořenou strategii pro šetření šikany. Jako nevhodné postupy při preventivních opatření, uvedli hned několik příkladů. První nevhodný postup vidí v tom, že si žák za program musí zaplatit: *„Jo, že pozvete lektora a každý lektor chce zaplatit a děti se musí složit na to.“* Dále vidí jako problém, když se do situace nepřizve a není o problému informovaná rodina nebo tento problém rodina bagatelizuje. Respondenti také dbají na včasné odhalení problému: *„Pan ředitel vždycky říká, už jsme dávno mohli tohle téma jako tady prostě vyčistit, ošetřit, předejít nějakému problému.“* Zkušenosti s externími preventivními programy, které jsou dostupné v Plzni, mají bohaté. Nabídku programů považují za pestrou a díky dlouhé praxi ve školství mají vytipované nejlepší spolupracovníky. Nadstandartní spolupráci mají s pedagogicko-psychologickou poradnou v Plzni, přes kterou využívají program *„Třída plná pohody“* pro žáky prvního stupně. Dále spolupracují s městskou policií nebo Národní iniciativou pro život. Preventivní program, který by byl zaměřený jen na záškoláctví, si nedovedou představit: *„Já si jako nedovedu představit, že by mě někdo pověřil, abych sestavil program na lektorování problematiky tak širokýho záběru. A protože máme každý jinak nastavenej školní řád, bohužel v ČR máme každý jinak nastavený ty pravidla. Já si*

myslím, že to musí řešit škola prostě svými vnitřními interními pravidly.“ Přínos externích programů však vidí jako značný, když je dobře cílený pro správnou věkovou kategorii.

Respondenti oceňují, když se externí organizace nejdříve zeptá, co by přesně škola potřebovala ošetřit a vytvoří na základě těchto informací zakázku. Po programu pak respondenti ocení zpětnou vazbu, na které mohou dále stavět. Rizikem pro ně je, když program vede neprověřený lektor: *„Riziko je, když si pustíte do kolektivu lektora, kterého neznáte a kterej nesouzní s principy a nastavením naším.“* V rámci školy se pedagogové prevenci věnují během výchov. Zmiňují, že: *„Máme nastavenej program na tej denní práci těch jako lidí jo všech učitelů, všech jako asistentek, že teda do těch dětí vkládáme tím pobyt s nima, jako něco pořad vysvětlujeme, povídáme si s nima. A to si myslím, že je nejlepší prevence.“* Zároveň si ale uvědomují, že vše nemohou žáci slyšet pouze od nich, protože: *„Když to slyší jenom opravdu od určitých lidí, už je to taky nebaví, potřebujou to slyšet třeba od tý městský policie.“*

4.6.3 DVO3: JAKÉ METODY PRO PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ SE JEVÍ JAKO NEJÚČINNĚJŠÍ?

Cílem dílčí výzkumné otázky bylo zjistit, jaké metody pro prevenci záškoláctví považují pedagogové za nejúčinnější. Otevřené kódování jsem prováděla v níže uvedené struktuře (tabulka č. 4). Dále následně popisuji vypsané odpovědi realizovaných preventivních programů a příklady inspirativní praxe.

Tabulka 4: Kategorie a kódy DV03

Kategorie	Kódy
Důvody preventivních programů	Metody pro prevenci z důvodu negativního vztahu ke škole
	Metody pro prevenci z obavy z neúspěchu
	Metody pro prevenci z důvodu rodinných problémů
	Metody pro prevenci z důvodu šikany žáka
	Metody pro prevenci z důvodu nízké motivace ke studiu

Zdroj: vlastní zpracování

RR1 Negativnímu vztahu ke škole respondentka doporučuje předcházet tím, aby žáci zažili úspěch. U respondentky na škole se to daří především ve sportu nebo tím, že žáci chodí zpívat do sboru a také jezdí na soutěže. Pedagogický sbor se poté přijde na vystoupení žáků podívat: „*Takže naši žáci, kteří vlastně zažívají čtyřky, pětky, tak najednou tam na ně mluvili anglicky (...)* A ty děti to vidí, že nám o ně jde. To je ta prevence, to že oni chtějí zájem. Nebo já si třeba stoupnu každé ráno ve škole na chodbu a každého pozdravím, jo prostě i já jim musím dát něco ze sebe.“ Při obavě z neúspěchu vidí jako důležité v něčem žáka vyzdvihnout, a když se mu něco nepovede tak být pomocná ruka. Rodinné problémy respondentka vnímá jako oříšek. Škola spolupracuje a doporučuje rodinám neziskové organizace. Respondentka si vede záznamy formou deníku o všech problémech, které se na škole vyskytnou, protože to považuje za důležité pro předcházení možných velkých problémů např. v podobě šikany. Nízkou motivaci ke studiu se snaží předcházet tím, že neustále všichni na škole žáky motivují: „*Pořád jim zdůrazňuju, že když nebudou mít ten papír, ten výuční list, tak budou pořád dělat někomu jen pomocnou sílu.*“ Ve škole se je snaží

směřovat k výběru dalšího profesního zaměření. Upozorňuje ale na fakt, že pokud motivace nepřichází také od rodiny tak na to poté nemá žádný argument.

RR2 Záškoláctví z důvodu negativního vztahu ke škole vyžaduje oslovení žáka a doptání se ho proč nepřišel: „*A ona to fakt jako může bejt malichernost, kterou vy jako dospělej prostě shledáte jako malichernost. Nebo prostě si vyhodnotí, že než dostávat blbý známky, tak radši nedostávat vůbec, tak tam nebudu chodit.*“ Respondentka je pro tripartitní řešení, kdy se sejde třídní učitel, rodič a dítě a v jednom čase se řeknou informace, které všichni slyší. Rodinné problémy je podle respondentky těžké řešit z pozice školy, protože rodiče to často nechtějí. Šikana je potřeba nejdříve prošetřit bez dítěte a v případě, že opravdu existuje, doporučuje respondentka rodičům, aby žáka přemístili do jiné třídy nebo i jiné školy. Také je důležité, aby pedagog, který případ šikany řeší, byl koučován externími experty. Problém nízké motivace ke studiu respondentka považuje za věčné téma. Pokud nevidí žák v rodině model toho, že něco znát a umět je životní benefit, tak to fungovat nikdy nebude: „*Když prostě ta hodnota vzdělání v té rodině je úplně minimálně a není to vůbec podstatný.*“

RR3 Respondentka zdůrazňuje, že pokud se objeví negativní vztah ke škole, musí se to hned začít řešit. Proto mají na škole zavedené poradenské rozhovory, které může vést žák s jakýmkoliv učitelem, kterému důvěřuje. Obavám z neúspěchu se snaží předejít např. tím, že při angličtině, když se žáci stydí mluvit před ostatními, tak se jim snaží vylepšit podmínky: „*Tak někdy to mluvíme před celou třídou, někdy to třeba říkají jenom mě, někdy jsou jen ve dvojicích, prostě tak nějak to nastavit, aby se to střídalo, aby je to tolik nestresovalo.*“ Na druhou stranu je také důležité žáky nutit, aby trénovali mluvit před celou třídou a pak je podpořit, že to zvládli. Pokud se objeví rodinné problémy a žák pak nechce chodit do školy, doporučuje respondentka spolupráci s organizacemi: „*Aby někde tedy docházeli na nějaké terapie nebo i nějaké třeba kroužky, aby mohly zdarma chodit.*“ Šikany řešit respondentka nemusela, ale jako stěžejní vidí práci se třídou a také domluvení intervenčního programu od odborníků. V případě nízké motivace ke studiu by respondentka volila kontaktování OSPODu.

RR4 Pokud by se záškoláctví objevilo z důvodu negativního vztahu ke škole, jako první by respondentka vedla pohovor s dítětem nebo spolužákem, aby se zjistilo, zda se někomu neubližuje. Může to být problém „láskového charakteru“, kdy se dítě zamiluje, dotýčný to neopětuje a dítě má pak pocit ztrapnění. Dále to může být situace, kdy někdo ztrapní žáka

na sociálních sítích, ten se poté stydí, a proto nepůjde do školy. Zmiňuje, že v některých případech je zapotřebí psychologická pomoc. Podle respondentky je problém, že v Plzni není kvalitní dětský psycholog. V případě obavy z neúspěchu je důležité nabídnout pomoc, aby to příště bylo lepší, zároveň: *„Neúspěch se člověk musí naučit přijímat (...) Pokud je dítě, který bude mít vždycky trojky, protože ty schopnosti na víc nemá, tak se to musí přijmout. Musí to přijmout rodina a pak je trojka úspěch.“* Pokud se objeví záškoláctví z důvodu rodinných problémů, je na to škola krátká a musí se situace řešit s OSPODEM. V případě šikany je nutné využití psychologické pomoci, terapeutické pomoci a celkové podpory dítěte. Nízká motivace ke studiu se musí řešit v rodině: *„Ale většinou, pokud je to takhle, tak se tam nic nezmění, protože ty děti z toho vychází, vlastně za to není ani nějakým způsobem kázeňsky doma trestáno, té rodině je to jedno.“*

RR5 Negativní vztah ke škole je široký pojem a může se za ním skrývat ledacos. Obecně ale respondenti z páteho rozhovoru kladou takovému žákovi otázku, co by mu pomohlo, aby nemusel zůstat doma a přišel ráno do školy. U obavy z neúspěchu je prioritní promluvit s žákem a zjistit odkud obava pochází, jestli z rodiny, ze školy nebo jestli mu nevyhovuje nějaký kantor: *„Když dítě řekne, no ale já to nechápu, tak je zase šance, že mu to vysvětlí někdo jiný (...) Těch vstupů do života dítěte, aby bylo úspěšný, je široká škála.“* Respondenti žákům říkají, že chtějí, aby každý ve škole zažil úspěch, i proto mají nastavené doučování. Rodinné problémy vnímají jako velmi citlivé a snaží se je řešit, protože nechtějí hned kontaktovat OSPOD. Na třídních schůzkách se nabízí rodičům s pomocí a to např. tím, že nedávno zveřejnili na webových stránkách školy tzv. mapu pomoci, což je adresář možností, na koho se rodiče mohou obrátit. Záškoláctví z důvodu šikany respondenti nikdy řešit nemuseli. Otázku nízké motivace ke studiu komentovali respondenti takto: *„Bohužel žijeme v době krize rodiny (...) V mnoha případech ta rodina moc nefunguje, a to že někdy jdou jejich vlastní děti trošku jako na vedlejší kolej je špatně.“* V těchto případech většinou ředitel doporučí, aby se rodiče vzpamatovali, nebo bude nutné kontaktování OSPODu.

4.6.4 DALŠÍ DOPORUČENÍ PRO PRAKTIKU OD RESPONDENTŮ ROZHOVORU

Cílem této závěrečné části rozhovorů bylo získat doporučení publikací, seminářů či jiných vzdělávacích aktivit k problematice prevence záškoláctví. Dotazy byly směřovány na respondenty zejména na tipy na publikace a přednášky k tomuto tématu. Identifikovány byly následující kategorie a kódy (tabulka č. 5):

Tabulka 5: Kategorie a kódy dalších doporučení

Kategorie	Kódy
Publikace k tématu	Knihy
	Studie
	Webové stránky
Přednášky k tématu	Videa a semináře
	Školení a specializační studium
	Setkání školních metodiků

Zdroj: vlastní zpracování

RR1 Respondentka doporučuje přednášky a literaturu od Michala Koláře na téma šikany. Prevence však souvisí podle ní se vším: „*Máme tady třeba druhy autismu, tak prostě vědět o tom dítěti, studovat i literaturu o něm, prostě nejenom jako teď si přečtu o prevenci a tam bude, změňte to a to...*“ Její názor je, že „*Jedinej základ tý prevence je znát ty děti, mít k nim vztah, znát prostředí, vědět co chtějí, protože pak to můžu napasovat (...)* Tady to je pro mě práce s dětma, která je pro mě naprostou náplní každého kantora. Když budu oblíbený u těch dětí, budou chodit do školy.“ Dále zmínila, že mají od nového roku na škole sociálního psychologa, který bude pomáhat řešit např. zameškané hodiny. Rozhovor respondentka uzavřela s tím že: „*Prostě to chci dělat jako komplexní balík péče o děti, nejen učení, ale i to, že o těch dětech musím něco vědět.*“

RR2 Druhá respondentka uvedla, že ucelená publikace na záškoláctví není. Zmínila pana doktora Jana Svobodu z Ostravské univerzity, který dělá přednášky a semináře: „*Já jsem ho zažila na vývojovou psychologii a tam vám některý věci normálně začínají docvakávat (...)* Já jsem třeba pochopila, proč by se v šesté třídě vůbec neměly dělat preventivní programy na drogy. Protože jsou děti nejcitlivější na to, že oni přesně to chápou opačně, než vy to

myslíte.“ Respondentka se tedy snaží vyhledávat další vzdělání, které by ji pomohlo si komplexně propojit situace, které spolu souvisí.

RR3 Třetí respondentka uvedla, že z literatury informace moc nečerpá, protože je tam problematika popsána jen teoreticky. Čerpá především ze školení a specializačního studia na školního metodika prevence. Nejvíce je pro ni cenné setkání školních metodiků prevence, kde si sdílí zkušenosti a doporučení.

RR4 Respondentka uvedla, že o žádné literatuře neví. K záškoláctví nic dalšího na sdílení neměla, protože se u nich na škole moc nevyskytuje.

RR5 Respondenti pátého rozhovoru doporučují pro další informace o prevenci webové stránky pedagogicko-psychologické poradny v Plzni.

4.7 SHRNUÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V této části jsou shrnuty výsledky dotazníkového šetření a následných rozhovorů.

4.7.1 SHRNUÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Rostoucí trend záškoláctví na své škole pozoruje 23,5 % respondentů a záškoláctví je sledováno zejména na 2. stupni. Většinou se jedná o skryté záškoláctví a jako původní příčina záškoláctví jsou nejčastěji uváděny problémy v rodině. Případy záškoláctví jsou primárně řešeny konzultacemi s rodiči a v případě potřeby následnou eskalací k oficiálním orgánům. Záškoláctví respondenti předcházejí zejména tvořením přívětivého klimatu a bezpečného prostředí ve škole, besedami a třídnickými hodinami. Jednotlivé případy jsou pak řešeny brzkou odbornou komunikací s žáky a rodiči o příčinách pozorovaného záškoláctví.

Většina respondentů se v minulosti účastnila seminářů nebo školení na toto téma a většina škol žádala o podporu z dotačního programu MŠMT na podporu preventivních programů, u kterých oceňují financování zejména adaptačních a zážitkových kurzů, a také preventivních programů od certifikovaných organizací. Respondenti vidí často svou roli v prevenci záškoláctví jako omezenou a jako hlavní faktory, které mají vliv na záškoláctví, označují způsob výchovy rodičů, rodinné vzory i postoje a komunikaci rodičů se školou.

Mezi motivační faktory k učení respondenti řadí pozitivní podporu a příležitost zažít úspěch, mezi motivační faktory k socializaci pak zejména skupinovou práci a mimoškolní aktivity. Za

vhodné metody posilování odolnosti vůči povinnostem řadí nejčastěji posilování schopnosti plánovat čas, přijímat neúspěch a být důsledný a trpělivý. Odolnost vůči kritice lze posilovat konstruktivní zpětnou vazbou, budováním důvěry a posilováním sebevědomí.

4.7.2 SHRUTÍ ŠETŘENÍ POMOCÍ ROZHOVORU

První dílčí výzkumná otázka (DVO1) měla hlouběji zmapovat výskyt záškoláctví na vybraných ZŠ. Mezi respondenty se výrazně lišil podíl žáků, kteří se podle nich v jejich škole potýkají se záškoláctvím, a to od jednotek případů až po třetinu všech žáků. Větší výskyt záškoláctví respondenti pozorují na druhém stupni a jako důvody byly nejčastěji zmiňovány „skryté záškoláctví“ (3x) a následně „starání se o sourozence“, „psychické problémy“, „pohodlnost“ a „pozdní příchody“ (vše 2x). V postupu v případě neomluvené absence se respondenti shodovali v tom, že je pro ně v první řadě důležité promluvit si o situaci s žákem a zjistit, jaké má k tomu důvody. Následně respondenti kontaktují zákonného zástupce a poté se dle závažnosti a počtu hodin svolává buď výchovná komise, nebo dojde ke kontaktování OSPODU. Za nejhorší případy, které musí respondenti se záškoláctvím řešit, považují ty, které musí řešit policie nebo OSPOD. Jako výrazně nejčastější předpoklad pro výskyt záškoláctví byly uvedeny příklady žáků z nefunkční rodiny (3x), kdy rodiče žáky nepodporují, nezajímají se o ně a často ani neví, že jejich dítě není ve škole.

Druhá dílčí výzkumná otázka (DVO2) byla zaměřena na zmapování využití preventivních opatření na záškoláctví. Respondenti jsou spíše spokojeni s nabídkou preventivních programů v Plzni a většina z nich oceňuje zejména programy od policie (3x). Dva respondenti dále zmiňují programy od Národní iniciativy pro život. Jako nevhodné postupy při prevenci záškoláctví identifikují respondenti zastrašování, samostatně placené programy, neinformovanost rodiny a nedůslednost učitele při omlouvání. U externích preventivních programů vidí jako přínosy nevšední vyučovací formát, nadhled a zpětná vazba externího lektora, nebo silnější respekt žáků k externím lektorům. Mezi rizika naopak řadí nekvalifikovanost nebo nespokojenost s lektorem (2x), přílišnou šíři programu nebo návodnost programu (zmiňované varovné signály byly následně naopak žáky vyzkoušeny). Ohledně preventivních programů realizovaných školami vidí respondenti jako hlavní přínosy možnost nastavit program na míru (2x), vyšší důvěru žáků k učiteli a časovou flexibilitu. Možná rizika jsou pak také menší novost a tím i nižší zájem žáků a také časová náročnost pro učitele.

Třetí dílčí výzkumná otázka (DVO3) byla zaměřena na konkrétní preventivní metody záškoláctví, které respondenti považují za neúčinnější. V případě záškoláctví z důvodu negativního vztahu ke škole, respondenti zmiňovali zejména potřebu komunikovat s dítětem (2x) a s rodiči, ale také např. potřebu vyzdvihovat úspěchy žáků, celkově však tuto otázku považovali za příliš široce definovanou. Obavám z neúspěchu je podle respondentů možné předcházet snížením množství stresových situací, aktivní pomocí i chválením žáků. Záškoláctví z důvodů rodinných problémů je podle většiny respondentů (3x) velmi složité řešit z pozice školy. Padly však zmínky o možnostech spolupráce s neziskovými organizacemi i s OSPOD. Šikanu je možné podle respondentů předcházet aktivním monitorováním náznaků přicházejících problémů nebo také externími konzultacemi s psychology a dalšími odborníky. V poslední kategorii týkající se nízké motivace ke studiu většina respondentů (3x) uvedla potřebu tomuto problému předcházet v rámci rodiny, ve škole je možné motivaci posilovat např. vyzdvihováním úspěchů i vysvětlováním možných negativních důsledků nedostatečného vzdělání.

Ohledně dalších doporučení pro praxi respondenti v oblasti literatury zmiňovali některé konkrétní autory a webové stránky, ze kterých lze čerpat. Celkově však kladli větší důraz na kategorii přednášek, kde zmiňovali užitečnost praktických seminářů, specializovaných školení a v jednom případě také na setkávání školních metodiků prevence, kteří si v rámci těchto setkání vyměňují praktické zkušenosti.

4.8 DOPORUČENÍ PRO PEDAGOGICKOU PRAXI

Na základních školách v Plzni je velice aktuálním trendem skryté záškoláctví. Učitelé by se proto měli zaměřit na sledování zvýšené omluvené absence, která může znamenat, že rodiče žákům nechození do školy tolerují a absenci omluví, aby se vyhnuli problémům. Dalším doporučením je důsledné kontrolování docházky a následná kontrola omlouvání. Jedině to včas odhalí problém a pomůže odhalit žáka, který má tendenci k záškoláctví.

Pro předcházení záškoláctví by se učitelé měli také soustředit na budování zdravého školního klimatu a na dlouhodobé posilování vzájemné důvěry s žáky, například důsledným plánováním času a častým poskytováním zpětné vazby. Důležité je také žákům poskytovat příležitosti zažít úspěch, aktivně komunikovat s rodiči v případě prvních náznaků tohoto rizikového chování a v případě potřeby být zároveň ochotný požádat o externí pomoc.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala tématu problematiky záškoláctví a jeho prevence. Pomocí odborné literatury bylo vymezeno teoretické ukotvení tohoto fenoménu a následně provedeno výzkumné šetření, které mělo za cíl zjistit odpovědi na předem stanovené otázky.

Hlavním cílem výzkumu bylo šetření, jakými metodami předcházet záškoláctví na ZŠ v Plzni. Tohoto cíle bylo dosaženo zodpovězením zvolených dílčích cílů.

Prvním dílčím cílem bylo zmapování trendu výskytu záškoláctví na ZŠ v Plzni. Tento cíl se podařilo naplnit pomocí metody dotazníku a rozhovoru. Z výzkumu vyplynulo, že výskyt záškoláctví se napříč školami liší, častěji se však téměř vždy vyskytuje na 2. stupni a častá je skrytá forma záškoláctví. Předpoklady pro záškoláctví vycházejí nejčastěji z rodiny, kde mohou hrát roli finanční, vzdělanostní nebo emocionální faktory. Důvody jednotlivých žáků pro záškoláctví mohou být praktické (např. starání se o sourozence), psychologické (např. úzkosti, pohodlnost) nebo sociální (např. nízké sebevědomí, problémy v kolektivu).

Druhým dílčím cílem bylo zjištění míry využívání programů pro prevenci na ZŠ v Plzni. Tento cíl se povedlo naplnit zejména metodou dotazníku. Z výzkumu vyplývá, že se většina respondentů v minulosti účastnila seminářů nebo školení na téma záškoláctví a většina škol žádala o podporu z dotačního programu MŠMT na podporu primární prevence. Většina hloubkově dotazovaných respondentů oceňuje nabídku preventivních programů v Plzni a má pozitivní zkušenosti s externími programy, zejména poskytované městskou policií. Respondenti považují za důležité externí programy, které poskytnou nadhled a vzbudí v žácích respekt, i interní programy, které mohou stavět na důvěře a být více personalizované.

Třetím dílčím cílem bylo zjistit, jaké metody prevence záškoláctví jsou z pohledu jednotlivých školních metodiků prevence či výchovných poradců považovány za nejúčinnější, na základě jejich zkušeností z praxe. Cíle se podařilo naplnit pomocí dotazníkového šetření, ve kterém respondenti uváděli osvědčené a doporučované metody, i pomocí následných rozhovorů.

Na závěr pro praktické využití výzkumu v posledních dvou odstavcích jsou zobecněny nejčastěji diskutované metody a shrnuty do širších obecných přístupů, kterými bylo

respondenty nejčastěji doporučováno na úrovni školy předcházet záškoláctví na základních školách v Plzni. Tyto výstupy nad rámec poznatků z uvedené literatury (Mertin, Krejčová, 2013; Salovcová, Foist, 2017), identifikují několik dalších užitečných doporučení, jako např. budování důvěry, rozvoj důslednosti nebo poskytování příležitostí žákům zažít úspěch a umět přijímat neúspěch. Jediné téma, které se vyskytuje ve zmíněné literatuře, ale respondenti ho v tomto výzkumu nezmiňovali, je důležitost srozumitelných pravidel a dodržování nepsaných dohod.

Jako vhodné přístupy ke zvýšení motivace žáků k učení respondenti doporučovali poskytovat žákům příležitosti zažít úspěch, pozitivně komunikovat s žáky a s rodiči a umět vysvětlovat možné důsledky nedostatečného vzdělání. Mezi doporučovanými přístupy ke zvýšení motivace žáků k socializaci bylo zmiňováno rozvíjet skupinovou práci a mimoškolní aktivity, předcházet šikaně aktivním monitorováním jejích náznaků a zprostředkovávat externí konzultace s psychology a odborníky.

Pro zvýšení odolnosti žáků vůči povinnostem je doporučováno posilovat schopnost přijímat neúspěchy, učit lépe si plánovat čas a rozvíjet důslednost a trpělivost. Mezi doporučované přístupy pro zvýšení odolnosti žáků vůči kritice pak podle respondentů patří snižovat množství stresových situací, poskytovat konstruktivní zpětnou vazbu a budovat vzájemnou důvěru mezi učitelem a žákem.

Limitací tohoto výzkumu, je zejména nerepresentativnost vzorku škol a pedagogů zapojených do šetření, ve vztahu ke všem školám v Plzni. Do tohoto šetření se pravděpodobně disproporčně zapojili pedagogové a školy, které toto téma aktivně řeší nebo ho alespoň považují za důležité. Další limitací tohoto výzkumu bylo získání rozlišných a tedy obtížně analyzovatelných vstupů v rámci následných polostrukturovaných rozhovorů. I přes tyto částečné limitace však považuji získané informace za obsahově cenné a hlavní výzkumný cíl tohoto výzkumu za dosažený.

RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývala záškoláctvím a jeho prevencí na základních školách v Plzni. Teoretická část práce se věnovala definování základních pojmů vztahujících se k problematice záškoláctví. Byla popsána definice záškoláctví, výskyt a příčiny záškoláctví a prevence záškoláctví. Zároveň byla v této části uvedena role výchovných poradců a školních metodiků prevence, jakožto hlavních aktérů při řešení prevence záškoláctví. Praktická část byla zaměřena na identifikování toho, jak jsou nastaveny procesy pro prevenci záškoláctví na základních školách v Plzni. Pomocí dotazníkového šetření a následných hloubkových rozhovorů bylo zjištěno, jaké metody prevence záškoláctví jsou z pohledu jednotlivých výchovných poradců a školních metodiků prevence považovány za nejúčinnější, na základě jejich zkušeností z praxe.

Resumé

The bachelor thesis dealt with truancy and its prevention in primary schools in Pilsen. The theoretical part of the thesis was devoted to the definition of basic concepts related to the issue of truancy. The definition of truancy, the occurrence and causes of truancy and prevention of truancy were described. This part also described, the role of educational counsellors and school prevention methodists as the main actors in dealing with truancy prevention. The practical part focused on identifying how the processes for truancy prevention are set up in primary schools in Pilsen. Using a questionnaire survey and subsequent in-depth interviews, it was determined which methods of truancy prevention are considered most effective from the perspective of individual educational advisors and school prevention methodists, based on their practical experience.

SEZNAM LITERATURY

1. CIKLOVÁ, Kateřina, 2016. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu. Rádce školního metodika prevence*. 2. vyd. Ostrava: EconomPress. ISBN 978-80-905065-9-6.
2. COLE, Ted et al, 1998. *Effective Schooling for Pupils with Emotional and Behavioural Difficulties*. 1. vyd. London: David Fulton Publishers Ltd. ISBN 1-85346-544-5.
3. ČERNÍKOVÁ, Vratislava, 2002. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, učební text. ISBN 80-7251-101-1.
4. ČERNÝ, Milan, 2010. Základní úrovně provádění primární prevence. In MIOVSKÝ, Michal a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita Karlova v Praze & Togga, s. 42-43. ISBN 978-80-87258-47-7.
5. GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
6. HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
7. CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. 2. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.
8. KINDER, Kay et al, 1995. *Three to remember: Strategies for Disaffected Pupils*. Slough: NFER. ISBN 0-7005-1409-0.
9. KNOTOVÁ, Dana, 2014. *Školní poradenství*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4502-2.
10. KOCUROVÁ, Marie, 2002. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Plzeň: ZČU. ISBN 80-7082-844-7.
11. KROUPOVÁ, Kateřina a kol., 2016. *Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5264-8.
12. KYRIACOU, Chris, 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-945-3.

13. MALCOLM, Heather et al, 1995. *Understanding Truancy: Links between Attendance, Truancy and Performance*. Edinburgh: SCRE. ISBN 978-1-86003-022-2.
14. MERTIN, Václav, KREJČOVÁ, Lenka a kol., 2013. *Výchovné poradenství*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7478-357-9.
15. MIOVSKÝ, Michal a kol., 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita Karlova v Praze & Togga. ISBN 978-80-87258-47-7.
16. MIOVSKÝ, Michal a kol., 2012. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga. ISBN 978-80-87258-74-3.
17. POKORNÁ, Věra, 1993. *Poruchy chování u dětí a jejich náprava*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-600-5.
18. POLÍNEK, Dominik, 2014. Speciální pedagogika osob s psychosociálním ohrožením a postižením. In: VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, s. 131-149. ISBN 978-80-262-0602-6.
19. REID, Ken, 1999. *Tackling Truancy in Schools: A practical Manual for Primary and Secondary Schools*. London: Routledge. ISBN 978-0415205085.
20. SLOWÍK, Josef, 2016. Speciální pedagogika. 2. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0095-8.
21. ŠIRŮČKOVÁ, Michaela, 2012. Rizikové chování. In: MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Togga, s. 127-132. ISBN 978-80-87258-89-7.
22. ŠVAŘÍČEK, Roman; Klára, ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
23. VALENTA, Milan, 2014. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6.
24. VOJTOVÁ, Věra, 2008. *Úvod do etopedie. Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-166-9.

25. VOJTOVÁ, Věra, 2013. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 3. vyd. Brno: MuniPress. ISBN 978-80-210-6311-2.

Legislativní dokumenty:

1. Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, v aktuálním znění účinném od 1. 1. 2021. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasky-ke-skolskemu-zakonu>
2. Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z <https://www.msmt.cz/file/35913>
3. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v aktuálním znění účinném od 1. 2. 2022. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>
4. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v aktuálním znění účinném od 1. 9. 2016. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-o-pedagogickych-pracovnicich>

Internetové zdroje:

1. ČTK, 2022. Ministerstvo školství chystá změnu školních poradenských pracovišť. In: *Eduin.cz* [online]. 22. 11. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/clanky/novinky-ministerstvo-skolstvi-chysta-zmenu-skolnich-poradenskych-pracovist/>
2. DADUČOVÁ, Hana a kol., 2020. *Plán primární prevence rizikového chování Plzeňského kraje (2020 - 2023)*. Schválený Radou Plzeňského kraje usnesením č. 4712/20 ze dne 27. 4. 2020. [online]. [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.plzensky-kraj.cz/plan-primarni-prevence-rizikoveho-chovani-plzensk>

3. Dotace EU, 2022. Město Plzeň - Podpora primární prevence rizikového chování a mediální výchovy. In: *Dotacni.info* [online]. 2. 10. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.dotacni.info/mesto-plzen-podpora-primarni-prevence-rizikoveho-chovani-a-medialni-vychovy/?doing_wp_cron=1680178401.3874239921569824218750
4. MŠMT, 2009. Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012. In: *Databaze-strategie.cz* [online]. Nedatováno. [cit. 31. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.databaze-strategie.cz/cz/msmt/strategie/strategie-prevence-rizikovych-projevu-chovani-u-deti-a-mladeze-2009-2012>
5. MŠMT, 2013. Metodické doporučení pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků. In: *Msmt.cz* [online]. Nedatováno. [cit. 31. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/individualni-vychovny-plan>
6. SALAVCOVÁ, Miroslava; Vladimír, FOIST, 2017. *Co dělat, když – intervence pedagoga rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept. Příloha č. 11- Záškoláctví.* [online] MŠMT. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
7. Školní řád č. 1. 22. *základní škola Plzeň.* [online]. [cit. 20. 4. 2023]. Dostupné z <https://1url.cz/JrxgW>
8. Školní řád č. 2. 7. *základní škola a mateřská škola Plzeň.* [online]. [cit. 20. 4. 2023]. Dostupné z: <https://1url.cz/frxle>
9. VACEK, Jaroslav; Roman GABRHELÍK, 2021. *Zpráva o stavu prevence rizikového chování ve školách v České republice za školní rok 2019/20* [online]. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.preventivni-aktivity.cz/files/ZZ_SEPA_2019-20.pdf
10. ZATLOUKAL, Tomáš a kol., 2022. *Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2021/2022. Výroční zpráva České školní inspekce.* Praha: ČŠI. [online]. 20. 12. [cit. 4. 1. 2023]. Dostupné z:

https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2022_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/Vyrocnizprava_2021_2022_everze.pdf

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ**Seznam obrázků:**

Obrázek 1: Školní řád č. 1	12
Obrázek 2: Školní řád č. 2	12
Obrázek 3: Příklady znalostí, dovedností a způsobilostí pro oblast záškoláctví.....	16

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Výskyt záškoláctví	10
Tabulka 2: Kategorie a kódy DVO1	37
Tabulka 3: Kategorie a kódy DVO2	42
Tabulka 4: Kategorie a kódy DVO3	47
Tabulka 5: Kategorie a kódy dalších doporučení.....	50

Seznam grafů:

Graf 1: Výskyt záškoláctví	29
Graf 2: Podpora primární prevence.....	33

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Seznam otázek pro dotazník

Příloha č. 3: Seznam otázek pro rozhovor

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho následným vyžitím pro účely bakalářské práce Metody pro prevenci záškoláctví na základních školách v Plzni

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu bakalářské práce Kristýny Menclové s názvem Metody pro prevenci záškoláctví na základních školách v Plzni. Cílem výzkumu je zjistit, jakými metodami předcházet záškoláctví na základních školách v Plzni.
- Bylo mi sděleno, jak dlouho bude rozhovor a jaký bude mít průběh. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoliv otázku, případně do 3 dnů odmítnout účast na výzkumu.
- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce bude přístupná pouze komisi u obhajoby bakalářské práce, jinak nikomu až na části citovány v textu práce, který bude volně dostupný online.
- Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s rozhovory nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení rozhovorů, která znemožní identifikaci mé osoby. Nikde nebude uvedeno mé jméno či jiné osobní údaje, díky kterým bych mohl/a být identifikován/a.
- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své bakalářské práce, a některé části v ní může citovat, zvuková nahrávka a transkripce rozhovoru však bude po ukončení výzkumu smazána.

Datum:

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka:

Příloha č. 2: Seznam otázek pro dotazník

1. Výskyt záškoláctví:

1.1 Je na Vaší škole v posledních 5 až 10 letech klesající nebo rostoucí trend záškoláctví?

- Klesající
- Rostoucí
- Jiná

1.2 Jaký sledujete vývoj záškoláctví na prvním stupni a jaký je na druhém stupni?

1.3 Jaké jsou z Vašeho pohledu nejčastější důvody pro záškoláctví na Vaší škole?

2. Prevence na škole:

2.1 Máte na Vaší škole nastavené preventivní programy konkrétně na předcházení záškoláctví? (přednášky, workshopy atd.) Pokud ano, jaké?

2.2 Jaký je postup řešení záškoláctví na Vaší škole?

2.3 Jaké postupy se Vám osobně osvědčily pro snížení počtu zameškaných hodin?

3. Financování prevence:

3.1 Absolvovali jste Vy nebo Vaši kolegové k problematice prevence záškoláctví nějaké workshopy nebo semináře? Pokud ano, jaké?

3.2 Žádala Vaše škola o dotační program s názvem Podpora primární prevence rizikového chování a mediální výchovy od odboru MŠMT?

- Ano
- Ne
- Nevím

3.3 Pokud ano, které programy financované z těchto zdrojů se Vám jeví jako nejpřínosnější?

4. Osobní zkušenosti:

4.1 Jaký je podle Vás vhodný způsob předcházení záškoláctví v rodinném prostředí?

4.2 Jaký je podle Vás vhodný způsob předcházení záškoláctví ve školním prostředí?

4.3 Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení motivace k učení?

4.4 Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení motivace k socializaci?

4.5 Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení odolnosti vůči povinnostem?

4.6 Jaká metoda pro prevenci je podle Vás vhodná ke zvýšení odolnosti vůči kritice?

4.7 Spatřujete nějaké obecné nedostatky v prevenci záškoláctví? (malý důraz na tuto problematiku, málo publikací o této problematice apod.)

Příloha č. 3: Seznam otázek pro rozhovor

Úvodní otázky:

Jak dlouho pracujete na pozici ŠMP/VP na této škole?

Jaká je Vaše hlavní pozice na škole?

VO1: Jak se vyvíjí výskyt záškoláctví na ZŠ v Plzni?

Jaký počet neomluvených hodin je na Vaší škole již porušením školního řádu?

U kolika žáků záškoláctví pozorujete (*aspoň zhruba*)?

Jakým způsobem pracujete s žáky, když se u nich objeví záškoláctví?

Jaké jsou nejčastější důvody záškoláctví?

Jací žáci jsou dle Vašeho názoru nejvíce náchylní k záškoláctví?

Jaký nejnáročnější případ záškoláctví jste řešil/a?

VO2: Jaké preventivní programy na záškoláctví jsou využívány?

Můžete mi popsat Váš MPP na Vaší škole?

Jaké jsou dle Vás nevhodné postupy při preventivních opatření záškoláctví?

Jakou máte zkušenost s preventivními programy a možnostmi primární (externí organizace) prevence, které jsou dostupné v Plzni?

Víte o nějakém preventivním programu, který by cílil přímo na problematiku záškoláctví? Pokud ne, dával by vám smysl?

Jaké jsou dle Vás přínosy a rizika externích preventivních programů (realizovaných externisty) a programů realizovaných Vaší školou?

VO3: Jaké metody pro prevenci záškoláctví se jeví jako nejúčinnější?

Jaké preventivní metody byste volil/a v případě záškoláctví z důvodu negativního vztahu ke škole?

Jaké preventivní metody byste volil/a v případě obavy z neúspěchu, selhání u testu, zkoušení?

Jaké preventivní metody byste volil/a v případě záškoláctví z důvodu rodinných problémů?

Jaké preventivní metody byste volil/a v případě záškoláctví z důvodu šikany žáka?

Jaké preventivní metody byste volil/a v případě záškoláctví z důvodu nízké motivace ke studiu?

Ukončovací otázky:

Doporučil/a byste nějakou publikaci k tomuto tématu?

Napadá Vás něco dalšího, co byste k tomuto tématu mohl/a sdílet?